

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

(повне найменування вищого навчального закладу)

Навчально-науковий медичний інститут

(повне найменування інституту, назва факультету (відділення))

кафедра психології

(повна назва кафедри (предметної, циклової комісії))

«Допущено до захисту»

В.о.завідувача кафедри психології

В.В.Шевченко

“ ” 20 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти

магістр

(ступінь вищої освіти)

на тему:

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІН ТА ТЕНДЕНЦІЇ ПОГІРШЕННЯ ПСИХОЕМОЦІЙНОГО СТАНУ УКРАЇНЦІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Керівник:

Кандидат мед. наук, доцент
Чернишов Олег Володимирович

(вчене звання, науковий ступінь, П.І.Б.)

Рецензент:

(посада, вчене звання, науковий ступінь, П.І.Б.)

Виконала:

студентка VI курсу групи 665 Мз
Батинська Тетяна Миколаївна

(П.І.Б.)

Спеціальності:

053 «Психологія»

шифр і назва спеціальності)

ОПП:

«Психологія»

Миколаїв – 2024 рік

АНОТАЦІЯ

Батинська Т. М. Особливості змін та тенденції погіршення психоемоційного стану українців під час війни. Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня магістра за спеціальністю 053 «Психологія». — Чорноморський національний університет імені Петра Могили, Миколаїв, 2025.

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню психоемоційного стану українців у період повномасштабної війни. У роботі здійснено аналіз основних психологічних чинників, що визначають емоційні реакції населення в умовах небезпеки, втрат, тривалої невизначеності та змін соціального середовища. Розглянуто вплив бойових дій, вимушеного переміщення, економічної нестабільності та інформаційного перевантаження на ментальне здоров'я різних вікових і соціальних груп.

Об'єкт дослідження — психоемоційний стан особистості в умовах війни. Предмет — психологічні особливості його прояву, динаміки та чинники емоційного благополуччя українців.

Наукова новизна полягає у комплексному аналізі специфіки переживання стресу населенням, визначенні відмінностей між віковими групами та окресленні ключових компонентів емоційної стійкості. У роботі сформовано практичні рекомендації щодо підтримки психоемоційного стану та зміцнення психологічної стійкості.

Практичне значення полягає у можливості використання результатів дослідження в роботі психологів, соціальних служб, освітніх установ, кризових центрів і волонтерських проєктів для підтримки населення під час війни та в період післявоєнної адаптації.

Ключові слова: *психоемоційний стан, війна, тривожність, депресія, ПТСР, емоційне вигорання, ментальне здоров'я, адаптація, стресостійкість.*

ANNOTATION

Batynska T. M. The Psycho-Emotional State of Ukrainians in the Conditions of War. Qualification work for obtaining a second (master's) level of higher education in the specialty 053 «Psychology» – Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, 2025.

The master's thesis is devoted to the study of the psycho-emotional state of Ukrainians during the period of full-scale war. The research analyzes the key psychological factors that determine emotional responses to danger, loss, prolonged uncertainty, and changes in the social environment. The work examines the impact of hostilities, forced displacement, economic instability, and information overload on the mental health of various age and social groups.

The object of the study is the psycho-emotional state of an individual in wartime conditions. The subject is the psychological characteristics of its manifestation, dynamics, and the factors influencing the emotional well-being of Ukrainians.

The scientific novelty lies in the comprehensive analysis of stress experiences among the population, identification of age-related and social differences in emotional responses, and clarification of key components of psychological resilience. The thesis proposes practical recommendations aimed at strengthening emotional stability and supporting mental health during wartime.

The practical significance of the results is determined by the possibility of applying them in the work of psychologists, social services, educational institutions, crisis centers, and volunteer organizations involved in supporting the population during the war and in the post-war adaptation period.

Keywords: *psycho-emotional state, war, anxiety, depression, PTSD, emotional burnout, mental health, adaptation, resilience.*

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ПСИХОЕМОЦІЙНОГО СТАНУ УКРАЇНЦІВ В МОВАХ ВІЙНИ	9
1.1 Фактори впливу бойових дій на психологічне здоров'я населення... 7	
1.2. Основні психологічні стани, тривожність, депресія, ПТСР та їх тиск на українців..... 14	
1.3. Соціальні та економічні фактори як чинники погіршення ментального здоров'я..... 20	
Висновки до першого розділу:	26
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ ... 27	
2.1. Організація та методи дослідження психоемоційного стану українців	27
2.2. Аналіз результатів дослідження психоемоційного стану українців в умовах війни..... 34	
Висновки до другого розділу:.....	41
РОЗДІЛ 3. ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ТА КОРЕКЦІЯ ПСИХОЕМОЦІЙНОГО СТАНУ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ВІЙНИ..... 44	
3.1. Програма психологічної підтримки осіб, які переживають наслідки воєнних подій	44
3.2. Аналіз ефективності впровадження психокорекційної програми..... 63	
3.3. Рекомендації щодо збереження емоційної стійкості та формування ресурсних стратегій подолання..... 72	
Висновки до третього розділу:	83
ВИСНОВКИ	88
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	92

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

- ВПО** — внутрішньо переміщені особи;
- ВООЗ** — Всесвітня організація охорони здоров'я;
- ЗСУ** — Збройні сили України;
- КМУ** — Кабінет Міністрів України;
- МОН** — Міністерство освіти і науки України;
- МОЗ** — Міністерство охорони здоров'я України;
- ООН** — Організація Об'єднаних Націй;
- ПТСР** — посттравматичний стресовий розлад;
- СЕС** — соціально-емоційна стійкість;
- ПС** — психоемоційний стан;
- ЕВ** — емоційне вигорання;
- BAI (BAI)** — шкала тривожності Бека;
- ПСД** — психосоціальна допомога;
- ПЗ** — психологічне здоров'я;
- МЗ** — ментальне здоров'я;
- ПСХ** — психічне здоров'я;
- ІСР** — індекс соціальної підтримки;
- ПСА** — постстресова адаптація;
- ПЗГ** — посттравматичне зростання;
- СЖ** — саморегуляція життєдіяльності;
- ІПС** — індивідуально-психологічні особливості;
- ККД** — когнітивно-копінгова діяльність;
- КПТ** — когнітивно-поведінкова терапія;
- ПДТ** — психодинамічна терапія.

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Повномасштабна війна, розв'язана Росією проти України, спричинила глибокі соціальні, економічні та психологічні трансформації українського суспільства. Щоденні втрати, тривожні новини, вимушене переселення, невизначеність майбутнього призвели до масового погіршення психоемоційного стану населення. Особливої гостроти проблема набуває в контексті ментального здоров'я, адже сучасні українці переживають не лише фізичні, а й глибокі внутрішні травми. Дослідження психоемоційного стану в умовах війни є надзвичайно актуальним, оскільки дозволяє своєчасно виявити наслідки хронічного стресу, тривожності, депресивних розладів і посттравматичних станів, а також сприяти формуванню дієвих механізмів психологічної підтримки та відновлення населення.

Мета дослідження. Виявити особливості психоемоційного стану українців в умовах війни та визначити основні чинники, що впливають на його зміну, з метою розробки рекомендацій щодо покращення емоційного благополуччя та психологічної стійкості населення.

Завдання дослідження

1. Проаналізувати теоретичні підходи до вивчення психоемоційного стану особистості в умовах стресу та воєнних подій.
2. Визначити основні чинники, що впливають на психоемоційний стан українців у період війни.
3. Дослідити особливості прояву тривожності, депресії та емоційного виснаження серед різних вікових і соціальних груп населення.
4. Провести емпіричне дослідження психоемоційного стану українців із використанням психодіагностичних методик.
5. Розробити практичні рекомендації щодо покращення психоемоційного стану та підвищення рівня психологічної стійкості населення України в умовах війни.

Об'єкт дослідження. Психоемоційний стан особистості в умовах

воєнного часу.

Предмет дослідження. Психологічні особливості прояву, динаміки та чинників, що визначають психоемоційний стан українців у період війни.

Теоретико-методологічна основа дослідження. Теоретичну основу становлять положення загальної та військової психології (Л. Виготський, С. Рубінштейн, А. Маслоу, К. Роджерс), теорії стресу Г. Сельє, концепції емоційної стійкості та подолання травматичних подій (В. Франкл, Р. Лазарус, К. Масlach, О. Бойко). Методологічною базою виступають принципи системності, єдності свідомості й діяльності, детермінізму та особистісно-орієнтованого підходу в психологічних дослідженнях. Опора на сучасні концепції ментального здоров'я ВООЗ та дослідження посттравматичного зростання в умовах війни в Україні надала роботі емпіричну та практичну значущість.

Гіпотеза дослідження. Передбачається, що рівень психоемоційної стійкості українців під час війни визначається поєднанням індивідуально-психологічних особливостей, рівня соціальної підтримки, духовних ресурсів та здатності до саморегуляції. Чим вищими є показники цих компонентів, тим менше проявів тривоги, депресії та емоційного виснаження спостерігається у респондентів.

Методи дослідження. *Теоретичні:* аналіз і узагальнення наукової літератури з проблеми психоемоційного стану, воєнної травматизації та механізмів психологічної адаптації. *Емпіричні:* анкетування, шкала тривожності Бека (BAI), методика діагностики емоційного вигорання (К. Масlach, В. Бойко), інтерв'ю, спостереження. *Математично-статистичні:* кореляційний аналіз, обчислення середніх значень, варіативності та співвідношення між показниками.

База дослідження. У констатувальному етапі брали участь 32 респонденти віком від 18 до 55 років — студенти, працівники різних професій, внутрішньо переміщені особи та жителі прифронтових територій.

Наукова новизна дослідження. Вперше здійснено комплексний аналіз психоемоційного стану українців у контексті сучасної війни, виявлено вікові, соціальні та територіальні відмінності переживання стресу. Уточнено структуру

психоемоційного стану особистості в умовах тривалої воєнної напруги та визначено ключові чинники емоційної стабільності. Розроблено практичні рекомендації щодо профілактики емоційного вигорання та підвищення психологічної стійкості.

Практичне значення дослідження. Отримані результати можуть бути використані у практиці психологічного консультування, роботі кризових центрів, освітніх установ і програмах соціально-психологічної підтримки населення. Розроблені рекомендації сприяють підвищенню рівня емоційної стійкості громадян, формуванню навичок саморегуляції, розвитку психологічних ресурсів у період воєнних випробувань і післявоєнної реабілітації.

Апробація результатів дослідження.

Публікації.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, який включає 83 найменування українських та зарубіжних авторів. Основний зміст роботи викладено на 79 сторінках комп'ютерного тексту (загальний обсяг дослідження складає 96 сторінок), містить 9 таблиць і 4 рисунка.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ПСИХОЕМОЦІЙНОГО СТАНУ УКРАЇНЦІВ В МОВАХ ВІЙНИ

1.1 Фактори впливу бойових дій на психологічне здоров'я населення

Бойові дії, які тривають на території України з 2014 року і особливо загострилися після повномасштабного вторгнення у 2022 році, мають глибокий і багатовимірний вплив на психологічне здоров'я населення. Цей вплив охоплює як безпосередніх учасників бойових дій, військовослужбовців, добровольців, медиків, волонтерів, так і цивільне населення, яке змушене адаптуватися до умов тривалої загрози, втрати рідних, домівки, стабільності та звичного способу життя. До психологічне здоров'я відноситься не лише відсутність психічних розладів, але й здатність людини адаптуватися до складних умов, функціонувати в суспільстві, будувати соціальні зв'язки, підтримувати емоційну рівновагу. В умовах війни ці базові аспекти життя зазнають суттєвих порушень [1].

Один із ключових факторів впливу війни є безпосередній стрес від переживання бойових дій. Часті обстріли, повітряні тривоги, руйнування житла, смерть рідних або близьких людей створюють сильне психоемоційне навантаження. Особливо вразливими в цьому контексті є діти, літні люди та особи з вже наявними психічними або соматичними захворюваннями. Внаслідок цього у багатьох громадян спостерігаються симптоми посттравматичного стресового розладу (ПТСР), тривожні розлади, депресія, порушення сну, апатія, агресивність або емоційне вигорання. Часто ці симптоми можуть не проявлятися одразу, а виникати через певний час після події, що ускладнює їх своєчасне виявлення та лікування [2].

Іншим важливим фактором є вимушене переміщення великої кількості осіб. За даними ООН, мільйони українців стали внутрішньо переміщеними особами (ВПО), а ще мільйони — біженцями в інших країнах. Переміщення часто супроводжується втратою домівки, соціальних зв'язків, роботи, доступу до

звичних послуг, що створює додаткове емоційне напруження. Люди змушені адаптуватися до нових умов, іноді, ворожого або байдужого соціального середовища. У таких умовах зростає рівень соціальної ізоляції, тривожності, невпевненості в завтрашньому дні.

Не менш важливим фактором є економічна нестабільність, викликана війною. Втрата роботи, підвищення цін, зниження рівня життя, ускладнений доступ до медичних і соціальних послуг посилюють відчуття безпорадності та фрустрації. Економічні труднощі часто стають причиною сімейних конфліктів, посилення домашнього насильства, залежностей (алкоголь, наркотики, азартні ігри, тощо), що додатково погіршує психічне здоров'я населення [4].

Ще одним фактором впливу є медіа середовище. У сучасній війні інформаційна складова має величезне значення. Люди щодня отримують великі обсяги тривожних новин, які часто є елементами неперевіреної або маніпулятивної інформації, що може спричинити інформаційне перевантаження, тривогу, паніку чи апатію. Особливо це стосується користувачів соціальних мереж, які безперервно споживають контент про жахи війни. У деяких випадках це може призводити до формування «звикання» до жорстоких подій або, навпаки, до розвитку відчуття тотальної безнадії [5].

Психологічне здоров'я військовослужбовців є окремою, вкрай важливою темою. Вони стикаються не лише з фізичними ризиками, а й з емоційним виснаженням, втратою побратимів, моральними дилемами. Без належної психологічної підтримки військові часто повертаються до мирного життя із серйозними порушеннями психіки. Суспільство, своєю чергою, не завжди готове адекватно прийняти таких людей, що лише поглиблює їх ізоляцію та психологічні труднощі. Так само вразливими є волонтери та медики, які постійно перебувають у стані підвищеного стресу, переживаючи чужі трагедії.

Позитивним аспектом в українському контексті є зростання уваги до питань ментального здоров'я. Відкриваються кризові центри, гарячі лінії психологічної підтримки, проводяться тренінги з психологічної самодопомоги, з'являється більше публічних обговорень цієї теми. Однак попри зусилля

держави та громадських організацій, потреба у кваліфікованій психологічній допомозі досі значно перевищує пропозицію, особливо у сільській місцевості та зонах, наближених до фронту [6].

Серед інших вагомих факторів, які погіршують психологічне здоров'я населення, слід виокремити тривалу невизначеність і відчуття безконтрольності, які супроводжують кожного українця в умовах війни. Люди змушені жити у стані постійної адаптації до змін: сьогодні — відносно безпечно, завтра — обстріли; сьогодні є робота, завтра підприємство зупинилося. Така нестабільність формує стійке почуття тривоги, яке поступово переростає у хронічну психоемоційну напругу. Особливо вразливими до цього є підлітки та молоді люди, чий світогляд лише формується. Втрата довіри до майбутнього, відсутність перспектив, складність планування життя або навчання усе це негативно впливає на самооцінку, мотивацію та загальне ментальне благополуччя [7].

Окрему увагу варто приділити психологічному стану дітей, які переживають війну. Дитяча психіка є особливо чутливою до змін зовнішнього середовища. Замість безтурботного дитинства багато дітей стикаються з евакуацією, перебуванням у бомбосховищах, розлукою з батьками, а іноді, зі смертю близьких. Такі обставини можуть призводити до тривалих психічних наслідків: розладів сну, енурезу, підвищеної тривожності, емоційної нестабільності, відставання в навчанні. Багато з них потребують допомоги дитячих психологів, але не завжди мають доступ до фахівців, особливо у віддалених або прифронтових регіонах. Для зменшення шкоди держава та громадські організації реалізують програми психологічної реабілітації, арттерапії, групової підтримки, однак масштаби потреб залишаються надзвичайно великими [8].

Іншим досить важливим чинником є втрата соціальної підтримки та звичних соціальних ролей. Люди, які втратили свої домівки або змушені були покинути рідні міста, часто опиняються в ізоляції. Навіть за умов прихильного прийому в новому місці вони відчують себе чужими, непотрібними,

втраченими, загубленими. Соціальна підтримка є однією з найважливіших складових психологічної стійкості людини. Її відсутність або недостатність суттєво ускладнює адаптацію, відновлення внутрішнього балансу. Крім того, війна руйнує звичні ідентичності, як наприклад: учитель може стати безробітним переселенцем, студент — біженцем, батько — солдатом. Зміна ролей без належної психологічної підготовки чи підтримки може спричинити глибоку особистісну кризу [9].

У сучасному українському суспільстві також спостерігається розшарування психологічного досвіду, пов'язане з географією проживання. Люди з відносно безпечних регіонів України можуть не повністю усвідомлювати психологічний стан мешканців зон бойових дій або ВПО. Це призводить до нерозуміння, недовіри, а іноді і до конфліктів в середині країни. Водночас ті, хто пережив безпосередній досвід війни, можуть знецінювати проблеми інших або відчувати себе «відокремленими» від суспільства. Такий поділ на «тих, хто воює і страждає» та «тих, хто просто живе» є небезпечним, оскільки порушує соціальну єдність і підриває колективну стійкість, яка є критично важливою для відновлення після війни [10].

Ще одним суттєвим фактором є культура стигматизації психологічної допомоги, яка довгий час була характерною для українського суспільства. Хоча в останні роки спостерігається позитивна динаміка у зміні ставлення до психологів, все ж багато людей досі бояться звертатися по допомогу через страх осуду, нерозуміння або сприйняття психологічних труднощів як «слабкості». Особливо це стосується чоловіків, які через соціальні стереотипи змушені приховувати свої емоції та страждання. Така ситуація лише посилює рівень психоемоційного напруження в суспільстві, оскільки проблеми залишаються невирішеними, накопичуються та зрештою можуть призвести до серйозних психічних розладів або навіть суїцидів [11].

Суттєво впливає на ментальне здоров'я і втрата сенсів ще один феномен, що набуває масштабів в умовах війни. Люди, які жили звичним життям, будували кар'єру, створювали сім'ї, раптом залишаються без планів, перспектив,

а іноді — й без віри у краще. Втрата сенсу життя, руйнування базових уявлень про світ призводять до екзистенційної кризи. У відповідь на це в Україні зростає інтерес до психології, духовних практик, пошуку нових форм солідарності, від створення волонтерських спільнот до релігійного та культурного відродження. У такий спосіб суспільство намагається відповісти на глибоку потребу у відновленні внутрішньої опори.

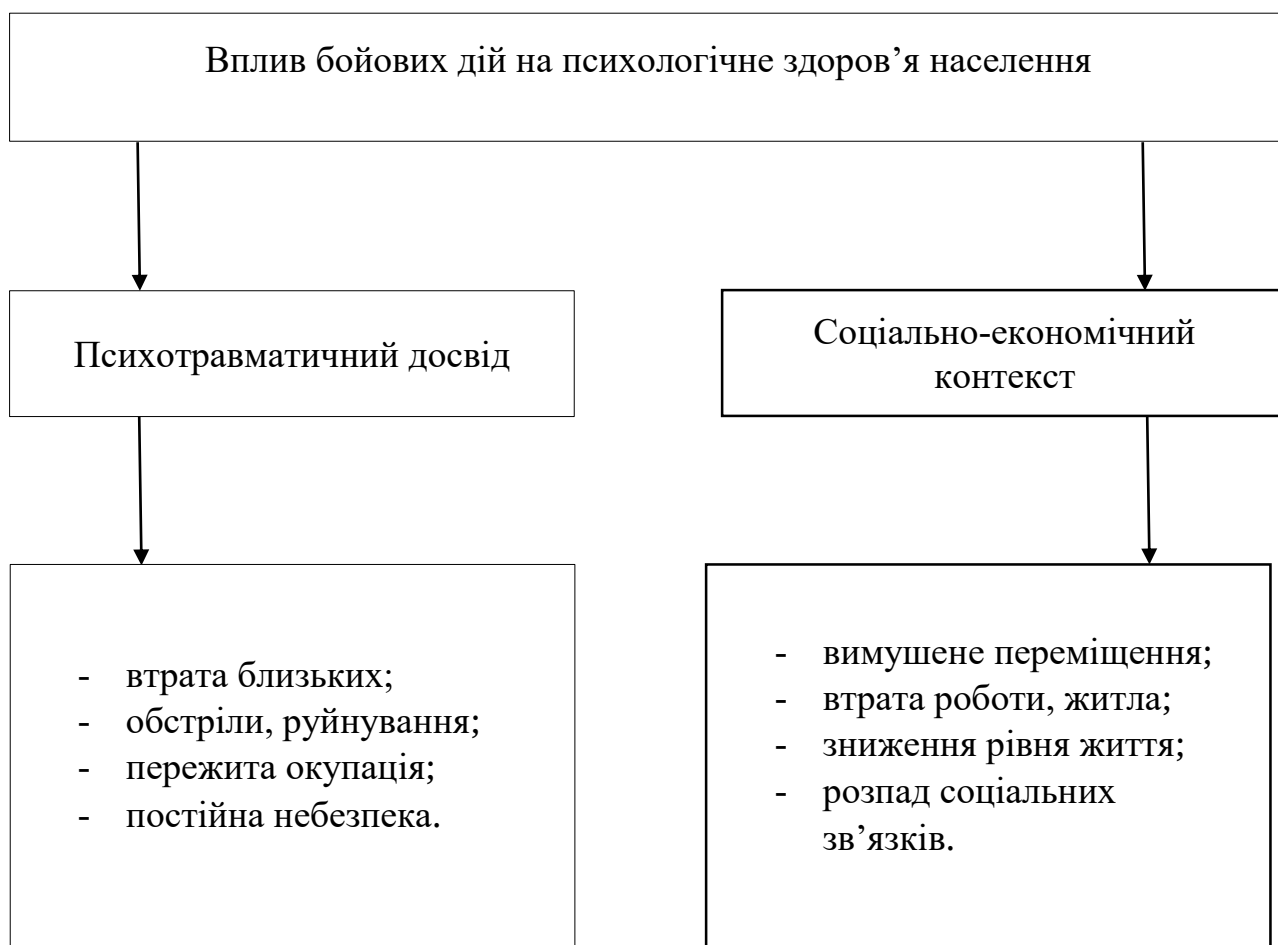

Рисунок 1.1. «Вплив бойових дій на психологічне здоров'я населення»

Таким чином, огляд факторів впливу бойових дій на психологічне здоров'я населення України свідчить про надзвичайну складність та багатовимірність цього явища. Війна порушує базові умови безпеки, стабільності та передбачуваності, що є критично важливими для психічної рівноваги людини. Серед головних чинників, що негативно впливають на ментальне здоров'я українців, можна виокремити:

- безпосередній досвід травматичних подій (обстріли, втрати, руйнування);
- вимушене переміщення;
- соціальну ізоляцію;
- економічну нестабільність;
- інформаційний тиск;
- стигматизацію звернень по допомогу;
- глибоку невизначеність майбутнього [13].

Ці фактори проявляються на різних рівнях, а саме: індивідуальному, сімейному, громадському і впливають як на дорослих, так і на дітей, військових, цивільних, волонтерів, переселенців. Окремої уваги потребує проблема посттравматичних розладів, тривожності, депресії, втрати сенсу життя, які можуть мати віддалені наслідки для всього суспільства.

Разом із тим, у складних умовах війни формується нова культура психологічної підтримки, зростає інтерес до психічного здоров'я, запускаються ефективні ініціативи державного та громадського рівнів. Це дає надію на поступове відновлення психологічного балансу українців та на зміцнення стійкості суспільства загалом.

Отже, розуміння і глибокий аналіз факторів впливу бойових дій на психіку населення є необхідною передумовою для розробки дієвих програм підтримки, реабілітації та профілактики. Тільки так можна забезпечити не лише фізичне, а й психологічне відновлення країни після війни.

1.2. Основні психологічні стани, тривожність, депресія, ПТСР та їх тиск на українців

Сучасна Україна переживає одну з найважчих і найтриваліших криз у своїй новітній історії. Повномасштабна війна, яка розпочалася у 2022 році, наклалася на вже існуючі соціальні, економічні та психологічні виклики, породжуючи глибокий вплив на психіку мільйонів громадян. Страх, невизначеність, втрата

близьких, руйнування домівок, життя в умовах постійної загрози — усе це стало фоном повсякдення, яке поступово, але наполегливо залишає слід у внутрішньому світі людини. Саме тому сьогодні як ніколи актуально говорити про основні психологічні стани, які масово охопили українське суспільство: тривожність, депресію та посттравматичний стресовий розлад.

Тривожність є однією з найбільш поширених реакцій на зовнішню загрозу. Вона, як емоційна відповідь, природна для людини в екстремальних ситуаціях. Проте коли ця тривожність стає постійною і всеохоплюючою, вона починає руйнувати внутрішню рівновагу. Багато українців вже не пам'ятають, як це — прокидатися вранці без очікування сирени чи поганих новин. Особливо це стосується мешканців прифронтових територій, біженців, а також родин військовослужбовців. Відчуття небезпеки стає фоновим шумом, який не дає змоги повноцінно зосередитися, планувати майбутнє чи навіть просто розслабитися. Люди вчаться жити «на тривозі», часто не усвідомлюючи, наскільки сильно це виснажує нервову систему.

На цьому фоні тривожність нерідко перетікає у депресивні стани. Депресія — це не просто поганий настрій або період смутку. Це глибоке психоемоційне виснаження, яке проявляється в апатії, втраті інтересу до життя, зниженій самооцінці, порушеннях сну й апетиту. В Україні цей стан став особливо поширеним серед тих, хто втратив близьких, залишився без дому, був змушений емігрувати або довго перебуває в умовах невизначеності. Цікаво, що в українському суспільстві досі існує упереджене ставлення до психічного здоров'я, багато людей не визнають свого стану, не звертаються за допомогою, вважаючи, що це соромно або «просто втома». Проте депресія — це реальний стан, який потребує уваги та лікування. Саме вона часто стоїть за випадками соціального відсторонення, агресії або навіть самогубств.

Найглибше і найболючіше війна врізається у свідомість через посттравматичний стресовий розлад. ПТСР — це складна психічна реакція на пережиту або побачену подію, пов'язану з реальною загрозою життю. Це не обов'язково лише військові чи поранені ПТСР діагностують у мирних жителів,

які пережили бомбардування, втратили рідних, були в окупації або стали свідками насильства. Люди з ПТСР часто стикаються з нічними кошмарами, нав'язливими спогадами, раптовими спалахами емоцій або, навпаки, повною емоційною порожнечою. Деякі з них уникають будь-яких тем, звуків чи навіть запахів, які можуть нагадати про травматичні події. На жаль, в умовах війни кількість таких випадків непинно зростає, і суспільство ще не встигло сформувати належної системи довготривалої підтримки [14].

Тиск, який ці стани чинять на українське суспільство, є колосальним. Він проявляється не тільки на рівні окремих індивідів, але й у загальній атмосфері в суспільстві: емоційне виснаження, агресія, підвищений рівень конфліктності, недовіра. Особливо яскраво це спостерігається серед тих, хто тривалий час перебуває в зоні бойових дій або активно залучений у волонтерську діяльність, їхній емоційний ресурс вичерпується швидко, а відновлення вимагає часу й підтримки, якої часто бракує.

Однак попри всі труднощі, українці демонструють неймовірну стійкість і здатність до адаптації. Психологічна допомога перестає бути табу, з'являються нові платформи підтримки, безкоштовні консультації, волонтерські ініціативи, групи взаємодопомоги. Люди починають більше говорити про свої емоції, про втому, про біль і це вже великий крок уперед. Надзвичайно важливо, аби держава і надалі підтримувала програми з психологічної реабілітації, особливо для військових, переселенців, дітей та підлітків. Адже те, що відбувається зараз, матиме довготривалі наслідки і наша здатність зберегти психічне здоров'я сьогодні визначатиме якість життя в мирному завтра [15].

Ще один важливий аспект, який варто враховувати, коли ми говоримо про психологічний стан українців у період війни — це зміна колективного світогляду. Суспільство, яке протягом тривалого часу перебуває у стані загрози, поступово адаптує свої емоційні реакції. Те, що раніше вважалося екстраординарним, а саме: вибухи, сирени, новини про загибель людей, з часом починає сприйматися як частина реальності. Це явище має як позитивні, так і небезпечні наслідки. З одного боку, адаптація допомагає вижити, підтримувати

функціонування в умовах кризи. З іншого, тривала емоційна «здерецьнялість» призводить до того, що люди втрачають контакт із власними почуттями, не можуть відчувати радості, любові чи навіть скорботи так, як раніше.

Також важливо зазначити, що війна як травма впливає по-різному на різні соціальні групи. Наприклад, у жінок часто переважають симптоми тривожності, адже на них, як правило, лягає відповідальність за дітей, побут і організацію життя в нових, часто ворожих умовах, чи то за кордоном, чи в евакуації. У чоловіків, особливо тих, хто повернувся з фронту, частіше фіксують ознаки ПТСР та депресії, які можуть маскуватися під злість, дратівливість або ж повну замкнутість. Старші люди, які залишилися у зонах бойових дій, часто переживають глибоку безнадійність та ізоляцію, почуття «покинутості», що також провокує важкі психічні розлади [16].

Особливо болючою є тема психічного стану дітей. Багато з них бачили те, чого не мають бачити навіть дорослі: смерть, руйнування, втрату рідних. Часто дитяча психіка реагує не так, як очікують дорослі діти можуть ставати занадто слухняними, мовчазними або, навпаки, агресивними. У них спостерігаються розлади сну, енурез, затримки мовного розвитку, погіршення пам'яті. Часто дорослі не пов'язують ці симптоми з психотравмою, а намагаються «перевиховати» дитину, не розуміючи, що вона перебуває в постійному стресі. При цьому саме дитяча психіка є надзвичайно вразливою до впливу війни й потребує максимальної уваги.

Ще один виклик психоемоційне виснаження волонтерів, медиків, соціальних працівників, журналістів, учителів. Ці люди часто залишаються «на передовій» не лише фізично, а й емоційно. Вони щодня стикаються з болем інших, переживають десятки чужих історій і нерідко нехтують власними емоціями, щоб залишатися «сильними». Але навіть найстійкіші мають межу, за якою починається вигорання, байдужість, втрата мотивації. Цей стан надзвичайно небезпечний, бо часто призводить до повного психічного виснаження, особливо якщо не вчасно вжити заходів для підтримки таких працівників.

Також варто згадати й про тих, хто був змушений виїхати за кордон. Уперше за багато років мільйони українців стали біженцями. Зовні ці люди можуть здаватися в безпеці: тепле житло, доступ до медицини, харчування. Але внутрішньо багато з них переживають глибоку емоційну дезорієнтацію: почуття провини за те, що вони «далеко від дому», сором через те, що залишили країну, ностальгію, мовний бар'єр, культурну відчуженість. У багатьох із них починаються панічні атаки, безсоння, проблеми з апетитом, загострення хронічних захворювань [17].

Окремою темою можна вважати рівень довіри до психологічної допомоги. За останні два роки українське суспільство зробило великий крок уперед, дедалі більше людей починають звертатися до психологів, з'являються безкоштовні онлайн-консультації, працюють проєкти з підтримки ветеранів, жінок, підлітків. Загалом війна відкрила те, що в мирні часи залишалося прихованим: глибоку потребу в емоційному контакті, у вислуханні, у внутрішньому ресурсі. Багато українців почали замислюватися про те, що психічне здоров'я — це не «модна примха», а така ж базова потреба, як фізичне благополуччя. Психотерапія, яка ще десять років тому була елітною або табуованою темою, сьогодні стала інструментом виживання для багатьох.

Цікаво спостерігати, як зміни у психічному стані суспільства відображаються на культурному та інформаційному рівні. У фільмах, серіалах, книжках, навіть у соціальних мережах дедалі частіше підіймаються теми втрат, внутрішньої боротьби, травми. Люди намагаються ділитися своїм болем і це ознака того, що суспільство починає зцілюватися. Гумор, який став своєрідною психологічною зброєю українців, також виконує функцію розрядки у найтемніші часи ми жартуємо і цим тримаємось.

Підсумовуючи проведені дослідження, можна впевнено стверджувати, що сучасна українська дійсність — це середовище підвищеного психологічного ризику. Повномасштабна війна, яка триває вже кілька років, глибоко змінила внутрішній світ мільйонів людей. Тривожність, депресія, посттравматичний стресовий розлад перестали бути вузькопрофільними поняттями психології —

вони увійшли в щоденний словник українців як частина реального життєвого досвіду. І хоча ці стани мають спільні риси, кожен із них формує окремий спектр відчуттів, переживань і викликів, з якими стикається особистість у травматичних обставинах [18].

У ході роботи було розкрито, що тривожність є реакцією не лише на конкретну загрозу, а й на загальний стан невизначеності, який супроводжує життя під час війни. Її тривале накопичення спричиняє емоційне виснаження, знижує здатність до концентрації, впливає на сон, працездатність і навіть міжособистісні стосунки. У масштабах суспільства це призводить до зростання загального рівня напруження, недовіри, конфліктності.

Депресивні стани, своєю чергою, виявляються як на індивідуальному, так і на колективному рівні. Їхні причини часто криються у втратах — матеріальних, емоційних, символічних. Війна руйнує звичний спосіб життя, змушує відмовлятися від планів, мрій, ідеалів. Людина починає втрачати смисл у повсякденності, виникає апатія, байдужість до того, що раніше здавалося важливим. Особливо тривожною є ситуація серед підлітків і молоді, для яких порушення базової довіри до світу може мати довгострокові наслідки.

Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) — ще один глибокий виклик для українського суспільства. На відміну від тривожності чи депресії, ПТСР зазвичай не минає сам по собі і часто потребує професійної терапевтичної роботи. Він особливо характерний для військових, переселенців, очевидців жорстоких подій. ПТСР здатен руйнувати особистість ізсередини: змінювати її сприйняття реальності, ускладнювати адаптацію до мирного життя, заважати соціальній інтеграції. Без належної підтримки люди з таким діагнозом можуть залишитися наодинці з травмою на роки.

У підсумку можна стверджувати, що тривожність, депресія та посттравматичний стресовий розлад є найпоширенішими психологічними станами, які виникають унаслідок тривалого перебування в умовах війни. Їхній вплив охоплює всі вікові та соціальні групи українського суспільства, спричиняючи глибокі зміни у психоемоційному функціонуванні особистості.

Тривожність, як реакція на постійну загрозу, призводить до хронічного напруження, розладів сну, зниження працездатності та загального емоційного виснаження. Депресія формується на тлі втрат, дезадаптації та відсутності контролю над власним життям, поглиблюючи ізоляцію й знижуючи мотивацію до дій. Посттравматичний стресовий розлад, у свою чергу, є результатом безпосереднього переживання або свідчення подій, пов'язаних із загрозою життю, й потребує кваліфікованої терапевтичної підтримки [19].

На рівні суспільства це створює значний психологічний тиск, який проявляється у зростанні конфліктності, загальному емоційному виснаженні та зниженні соціальної згуртованості. У той же час, спостерігається поступове зростання обізнаності населення щодо важливості ментального здоров'я, збільшення запитів на психологічну допомогу. Це свідчить про зміни у суспільному сприйнятті психічного благополуччя від стигматизації до визнання його ключовим чинником життєстійкості. Зростає попит на професійне психологічне консультування, з'являються волонтерські ініціативи з надання емоційної підтримки. У все більшій кількості громад з'являються ініціативи, спрямовані на профілактику емоційного вигорання, навчання навичкам стресостійкості, підтримку осіб, які пережили втрату або травматичний досвід [20].

1.3. Соціальні та економічні фактори як чинники погіршення ментального здоров'я

Під час війни мільйони українців були змушені залишити свої домівки, змінити середовище проживання, професійну діяльність і звичний ритм життя. Це стало трагедією, що не лише зруйнувала фізичні простори, а й болісно вплинула на внутрішній стан людей. Багато хто втратив не лише матеріальні блага, але й відчуття безпеки, спокою та впевненості у завтрашньому дні.

Вимушене переселення (внутрішнє чи зовнішнє) значно підвищує ризики соціальної ізоляції, особливо серед людей похилого віку, осіб з інвалідністю,

одиноких матерів, дивитись рисунок 1.2.

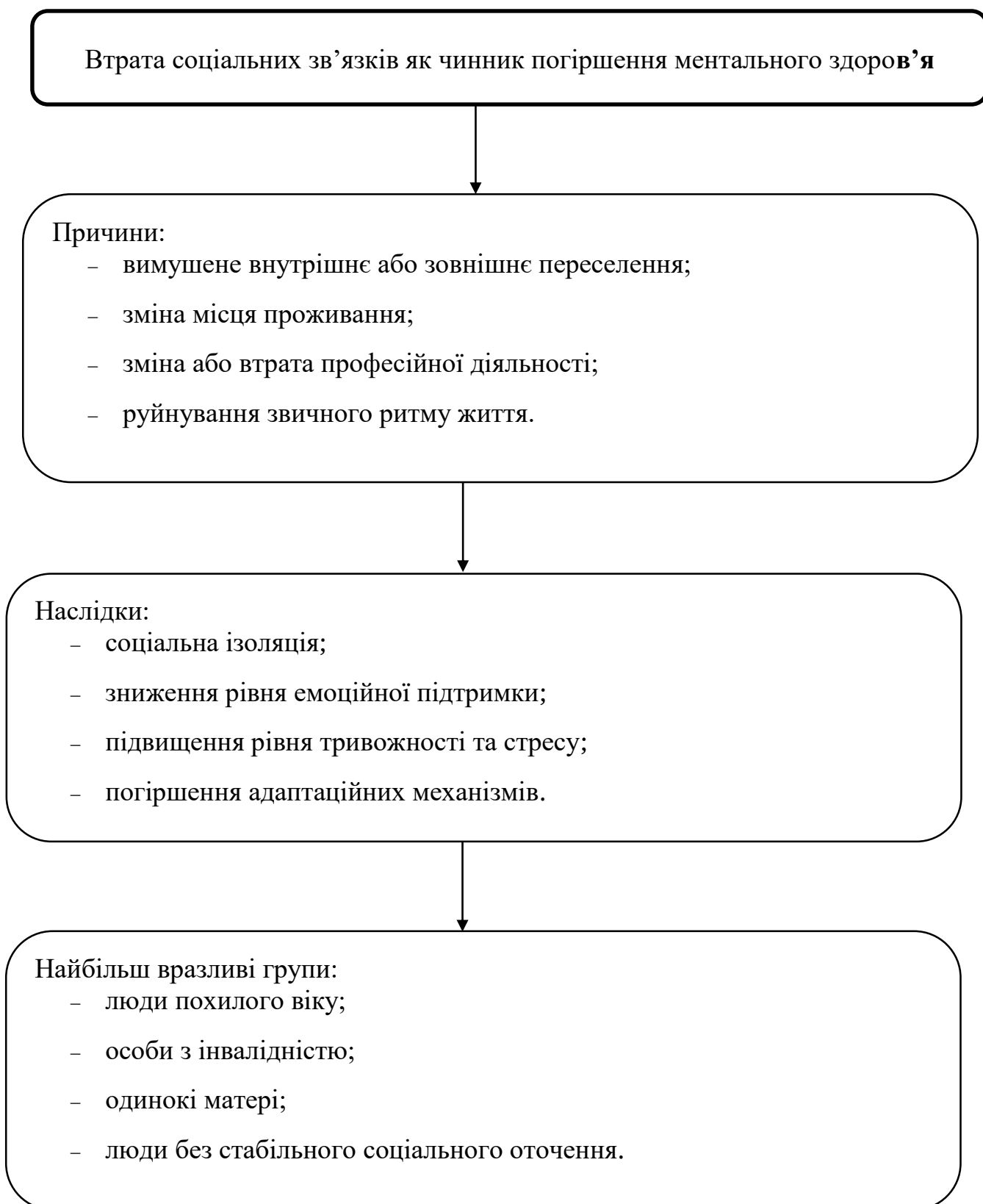

Рисунок 1.2. «Втрата соціальних зв'язків як чинник погіршення ментального здоров'я»

Соціальна дезінтеграція веде до відчуття втрати контролю над власним життям, посилення тривожності, зниження самооцінки та зростання рівня самотності — одного з найнебезпечніших предикторів психічних розладів у будь-якому віці. Особливо вразливими в цьому аспекті є діти та підлітки, які потребують стабільного соціального оточення для формування здорових емоційних реакцій та ідентичності.

Економічна криза, спричинена війною, значно ускладнила матеріальне становище широких верств населення. За даними Міністерства економіки України, рівень безробіття у 2022–2023 роках різко зріс, а реальні доходи населення знизилися, що призвело до розширення зон бідності. Фінансова нестабільність є одним із провідних стресогенних факторів, що безпосередньо впливають на психіку людини.

Люди, які втрачають роботу або стабільне джерело доходу, схильні до зростання рівня тривожності, депресивних станів і відчуття безнадії. У сім'ях це нерідко призводить до загострення конфліктів, емоційного вигорання батьків, погіршення взаєморозуміння з дітьми. У довготривалій перспективі хронічна фінансова нестабільність пов'язана з вищими показниками психосоматичних захворювань, зловживання психоактивними речовинами та суїцидальними настроями.

Втрата житла внаслідок бойових дій або неможливість забезпечити належні побутові умови суттєво погіршують емоційний стан людини. Перебування у тимчасових прихистках, гуртожитках, переповнених квартирах призводить до відчуття нестабільності, браку приватного простору, постійного шуму та конфліктних ситуацій. Це створює хронічний стресовий фон, що особливо важко сприймається людьми з підвищеною тривожністю або ПТСР.

Житлова нестабільність також негативно впливає на дітей, у яких порушується звичний ритм життя, змінюється оточення, втрачається відчуття безпеки. У таких умовах зростає ризик затримок у когнітивному розвитку, погіршення успішності та поведінкових розладів.

Обмежений доступ до якісної медичної допомоги, зокрема до послуг у

сфері ментального здоров'я, є ще одним фактором погіршення психічного стану населення. У багатьох регіонах, особливо прифронтових або тимчасово окупованих, система охорони здоров'я зазнала руйнації або функціонує в екстремому режимі. Навіть у відносно безпечних областях спостерігається перевантаження психологів, нестача спеціалістів, черги та недоступність ліків.

Соціально вразливі категорії — переселенці, ветерани, люди похилого віку — часто залишаються поза фокусом медичної допомоги або не мають достатньої інформації про доступні послуги. У сільській місцевості додатковим бар'єром є низький рівень поінформованості та поширені упередження щодо психічного здоров'я [22].

Важливим соціальним чинником є також вплив медіа — як традиційних, так і цифрових. Щоденне споживання великого обсягу тривожної інформації про втрати, руйнування, загрозу життю сприяє формуванню стійкого відчуття страху, зниження довіри до майбутнього та виникнення симптомів інформаційного перевантаження. У суспільстві формується колективне відчуття нестабільності, що підживлює тривожні та депресивні тенденції.

Для окремих груп населення, зокрема літніх людей, переселенців або людей з обмеженим доступом до цифрових технологій, інформаційна відстороненість навпаки спричиняє дезорієнтацію, підвищену тривожність і залежність від чуток [23].

Окремим соціальним викликом, що впливає на ментальне здоров'я, є зміна доступу до якісної освіти. Через війну велика кількість учнів і студентів перейшла на дистанційну або змішану форму навчання. Частина закладів освіти взагалі була зруйнована або переміщена, що спричинило втрату стабільного навчального середовища. Для дітей шкільного віку, особливо молодших, це означає відсутність структурованого дня, соціальної взаємодії, підтримки вчителів та однолітків — факторів, критично важливих для емоційного розвитку.

Для підлітків така ситуація часто стає джерелом відчуття втрати перспектив, демотивації, емоційної нестабільності. Університетська молодь стикається з невизначеністю щодо майбутнього, труднощами із навчанням у

нових умовах, складнощами з працевлаштуванням. Все це суттєво підвищує рівень тривожності та ризику розвитку депресивних станів [24].

До того ж, багато викладачів самі перебувають у стані психоемоційного виснаження, що впливає на їхню здатність надавати якісну освітню й емоційну підтримку студентам. Таким чином, порушення у сфері освіти мають довготривалий вплив як на ментальне здоров'я окремих осіб, так і на майбутнє суспільства загалом, дивитись таблицю 1.1., «Вплив змін в освіті на ментальне здоров'я різних груп населення».

Таблиця 1.1.

Вплив змін в освіті на ментальне здоров'я різних груп населення

Група	Проблеми	Наслідки для ментального здоров'я
Молодші школярі	Втрата структурованості, соціальної взаємодії	Емоційна нестабільність, тривожність
Підлітки	Втрата перспектив, ізоляція, демотивація	Тривожність, зниження мотивації
Студенти	Невизначеність, труднощі навчання й працевлаштування	Депресивні стани, стрес
Викладачі	Психоемоційне виснаження	Зниження якості підтримки студентів

Соціальні працівники, лікарі, медичний персонал, психологи, а також волонтери — це групи, які опинилися на межі емоційного вигорання. У період війни на них лягла величезна відповідальність за допомогу іншим, часто без належної підтримки для самих себе. Понаднормова праця, емоційна залученість у чужі травматичні історії, неможливість «вимкнутись» або переключитись — усе це поступово виснажує їхні ресурси.

За даними громадських досліджень, понад 60% працівників сфери охорони здоров'я в Україні за останні два роки відчували симптоми професійного вигорання. Вони включають хронічну втому, втрату емпатії, зниження концентрації, тривожність і навіть відчуження від роботи. Без належної системи супервізії, психологічної підтримки та режиму відновлення ці симптоми можуть перейти в серйозні психічні порушення. Це створює небезпеку не тільки для самих працівників, а й для тих, кому вони надають допомогу. Адже якість соціального та медичного обслуговування прямо залежить від ментального стану тих, хто його надає [26].

Мільйони українців, що опинилися за кордоном як вимушені переселенці, стикаються з низкою складних викликів, які мають значний вплив на психічне здоров'я. Хоча зовні вони перебувають у безпечніших умовах, внутрішньо відчують стрес, пов'язаний з адаптацією до нового культурного середовища, мовним бар'єром, зміною соціального статусу, відсутністю підтримки.

Почуття провини за те, що залишили країну, ізоляція, труднощі з працевлаштуванням або навчанням, а також розрив з близькими людьми — усе це формує стійке емоційне напруження. У багатьох випадках такі стани супроводжуються панічними атаками, безсонням, психосоматичними реакціями, втратою мотивації.

Особливо вразливими в цьому контексті є жінки з дітьми, які змушені самотійно вирішувати побутові й емоційні питання, перебуваючи у чужій країні. Без належної соціальної інтеграції, підтримки діаспори та психологічного супроводу ці процеси можуть призвести до тривалих ментальних порушень.

Сукупність соціальних та економічних чинників відіграє ключову роль у погіршенні ментального здоров'я українців в умовах війни. Ізоляція, життєва нестабільність, економічні втрати, культурна та дезадаптація, втрата звичних соціальних ролей і функцій — усе це формує хронічний стресовий фон, який негативно впливає на психоемоційний стан населення. Особливо гостро це проявляється серед осіб, які були змушені залишити свої домівки та втратили роботу [27]. Такі люди часто стикаються з почуттям безпорадності,

невпевненості у майбутньому та зниженням самооцінки. Втрата стабільного доходу й звичного способу життя посилює тривогу, викликає депресивні настрої та ускладнює процес адаптації на новому місці. Додатковим чинником стає соціальна ізоляція — розрив контактів із близькими, друзями, колегами, що призводить до відчуття самотності й соціальної непотрібності.

Висновки до першого розділу:

Психоемоційний стан українців в умовах війни зазнає суттєвих змін, що проявляються в різних формах залежно від вікової, професійної та соціальної належності. Найбільш вразливими до психологічних навантажень є підлітки, студенти, освітяни, працівники соціальної та медичної сфер, а також вимушені переселенці. У кожній з цих груп виявляються свої специфічні симптоми емоційного виснаження, тривожності, демотивації або вигорання. На тлі загального стресу суспільства війна посилила й так наявні проблеми з ментальним здоров'ям, водночас сприявши підвищенню обізнаності населення щодо його значущості. Сукупність соціальних, економічних та культурних чинників вимагає комплексного підходу до підтримки психоемоційного благополуччя громадян як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі. Отже, соціальні та економічні чинники є не менш важливими за особисті або біологічні в контексті формування ментального здоров'я. В умовах війни вони набувають домінуючого значення, визначаючи здатність людини адаптуватися до нової реальності. Масове переміщення, втрата джерел доходу, нестабільні житлові умови, обмежений доступ до медичних послуг, посилення соціальної ізоляції — все це створює потужний тиск на психіку українців. Ефективна протидія цим викликам можлива лише за умови комплексного підходу — державної підтримки, розвитку соціальних сервісів, психологічної освіти населення, міжнародного партнерства та зміцнення громадських ініціатив.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

2.1. Організація та методи дослідження психоемоційного стану українців

Організація дослідження. Проведення дослідження, спрямованого на вивчення психоемоційного стану українців в умовах війни, потребувало чіткого планування, системного підходу та послідовності у виконанні всіх етапів наукового процесу. Враховуючи актуальність теми, дослідження було побудовано з урахуванням соціально-політичного контексту, етичних аспектів роботи з респондентами та особливостей воєнного часу.

Першим етапом дослідження став аналіз наукової літератури з проблематики психоемоційного стану особистості в умовах стресу, травматичних подій та воєнних дій. Це дозволило визначити мету, завдання, гіпотезу дослідження, а також окреслити його об'єкт, предмет і основні теоретико-методологічні підходи.

На другому етапі було сформовано вибірку дослідження, визначено контингент респондентів та обґрунтовано критерії їх добору. Особливу увагу приділено етичним нормам взаємодії з учасниками дослідження, зокрема принципам добровільності, конфіденційності та психологічної безпеки.

Третій етап включав проведення психологічного тестування, аналіз, узагальнення й систематизацію отриманих результатів. З метою діагностики рівня тривожності, емоційної напруженості та проявів психологічної адаптації використовувалися такі методики:

1. Шкала тривожності Бека (Beck Anxiety Inventory — BAI) — для визначення рівня особистісної та ситуаційної тривожності.

2. Методика визначення емоційного вигорання (орієнтовно за В. Бойком або К. Маслач) — для оцінки ступеня емоційного виснаження та професійного стресу.
3. Анкетування — для збору загальної інформації про психоемоційний стан респондентів, умови їхнього життя у період війни та рівень соціальної підтримки.
4. Методи математичної обробки даних — кореляційний аналіз, розрахунок середніх показників і варіативності результатів для перевірки достовірності та взаємозв'язків між досліджуваними змінними.

Четвертий етап дослідження передбачав обробку, аналіз та інтерпретацію отриманих емпіричних даних, а також формулювання висновків на основі проведених діагностичних процедур.

П'ятий етап полягав у розробці практичних рекомендацій, спрямованих на покращення психоемоційного стану українців в умовах війни, зміцнення емоційної стійкості та формування навичок саморегуляції.

У констатувальному експерименті брали участь 32 респонденти віком від 18 до 55 років, серед яких були представники обох статей. Вибірка складалася з осіб різних соціальних категорій — студентів, працюючих громадян, внутрішньо переміщених осіб та жителів прифронтових територій.

Одним із ключових параметрів у вивченні психоемоційного стану населення є віковий аспект, оскільки різні вікові групи мають різний рівень психологічної зрілості, життєвого досвіду, а також різну здатність до подолання стресу. Вікова структура респондентів дозволяє краще зрозуміти, як саме вплив війни варіюється серед молоді, осіб працездатного віку та людей старшого покоління.

Молодь характеризується підвищеною емоційною чутливістю, схильністю до тривоги та невизначеності щодо майбутнього, адже саме на цей період припадає етап формування життєвих планів, професійного самовизначення та особистісного становлення. Умови війни, обмеження соціальної активності, дистанційне навчання, а також втрати чи вимушені переїзди часто призводять до дестабілізації емоційного стану та зниження рівня психологічної безпеки.

Особи працездатного віку здебільшого демонструють вищий рівень стресостійкості, проте водночас зазнають значного емоційного навантаження, пов'язаного з відповідальністю за сім'ю, роботу та адаптацію до змінених економічних і соціальних умов. У цій групі найчастіше спостерігаються прояви хронічного стресу, емоційного виснаження та симптоми професійного вигорання.

Люди старшого віку виявляють меншу гнучкість до змін, що робить їх більш уразливими до переживання травматичних подій. Вони часто стикаються з почуттям самотності, ізоляції, втрати сенсу, що ускладнює адаптацію до реалій воєнного часу. Разом з тим, представники цієї вікової категорії нерідко демонструють глибшу духовність, що може слугувати ресурсом для емоційної стабілізації. Саме тому аналіз вікової диференціації є важливою передумовою для подальшої інтерпретації отриманих результатів дослідження, дивитись таблицю 2.2., «Розподіл респондентів за віком»:

Таблиця 2.2.

Розподіл респондентів за віком

Вікова категорія	Кількість респондентів	Відсоток від загальної кількості
До 18 років	5	15,60%
18-34 роки	15	46,90%
35-54 роки	7	21,90%
55 років і більше	5	15,60%
Загальна кількість	32	100%

У таблиці представлено узагальнені дані щодо розподілу 32 респондентів за віковими категоріями. Найбільш чисельною групою виявилися особи віком від 18 до 34 років, майже половина всіх учасників опитування (46,9%). Це покоління є найбільш соціально активним і, в багатьох випадках, безпосередньо залученим у волонтерські, військові або громадські ініціативи. Їхній емоційний стан часто поєднує високий рівень мобілізації із внутрішньою напругою. Також

досить широко представлено групу підлітків до 18 років (15,6%) та осіб віком 55 років і більше (15,6%), що дозволяє зробити певні висновки щодо сприйняття війни у крайніх вікових категоріях.

Наявність респондентів різного віку підвищує репрезентативність вибірки й дозволяє простежити вікову специфіку психоемоційних реакцій на війну. Таке розмаїття сприяє формуванню більш комплексного бачення стану українського суспільства та допомагає адаптувати психологічну підтримку під конкретні потреби цільових вікових груп.

Отримані дані свідчать, що молодші респонденти більш схильні до підвищеного рівня тривожності та емоційної нестабільності, тоді як особи середнього віку частіше демонструють прояви емоційного виснаження, перевтоми та адаптаційних труднощів. У старшій віковій групі переважають показники хронічної напруги та відчуття невпевненості в майбутньому, що пов'язано зі зниженням соціальної активності та відчуттям втрати контролю над життєвими обставинами.

Порівняльний аналіз свідчить, що рівень емоційної стійкості підвищується із віком, однак водночас зростає ризик накопичення хронічного стресу. Молодь, попри емоційну вразливість, швидше відновлює рівновагу завдяки активній соціальній взаємодії, волонтерській діяльності та участі в спільнотах підтримки.

У контексті дослідження психоемоційного стану населення України в умовах війни важливе значення має просторовий чинник, зокрема, місце проживання респондентів. Адже емоційне навантаження, ризик травматичних подій та доступ до підтримки можуть суттєво відрізнятися між мешканцями міст, сіл та внутрішньо переміщеними особами. Наприклад, в умовах інтенсивних бойових дій на сході України мешканці міст і сіл можуть безпосередньо стикатися з вибухами, руйнуванням інфраструктури, втратами близьких і друзів, що значно підвищує рівень стресу та психологічної травматизації. Водночас, для жителів більших міст, особливо в західних і центральних регіонах, може бути меншою ймовірність безпосереднього контакту з бойовими діями, але це не виключає серйозних емоційних і психологічних викликів, пов'язаних із страхом,

невизначеністю та переживанням через долю родичів або знайомих. Ці умови формують різний контекст переживання війни та адаптаційних механізмів, дивитись таблицю 2.3., «Місце проживання респондентів»:

Таблиця 2.3.

Місце проживання респондентів

Тип місця проживання	Кількість респондентів	Відсоток від загальної кількості
Місто	20	62,50%
Сільська місцевість	11	34,40%
Внутрішньо переміщена особа	1	3,10%
Загальна кількість	32	100%

У таблиці подано розподіл опитаних за типом місця проживання. Більшість респондентів а саме 62,5% проживають у містах. Це може свідчити як про ширший доступ до цифрових засобів опитування, так і про вищу зацікавленість міського населення у темі психологічного благополуччя. Водночас 34,4% респондентів представляють сільську місцевість, де, зазвичай, доступ до спеціалізованої психологічної допомоги є обмеженим, а вплив війни може мати інші соціокультурні акценти.

Особливу увагу привертає той факт, що серед опитаних також є внутрішньо переміщена особа (3,1%). Хоча кількісно ця частка є невеликою, вона надзвичайно цінна для дослідження, оскільки переселенці є однією з найуразливіших категорій населення. Їхній психоемоційний стан формується під впливом складних переживань, втрати дому, зміни соціального оточення, невизначеності майбутнього. Аналіз місця проживання респондентів дозволяє краще окреслити контексти впливу війни та надає можливість оцінити, наскільки різняться психологічні потреби населення залежно від середовища, в якому вони перебувають.

Одним із центральних аспектів дослідження психоемоційного стану українців в умовах повномасштабної війни є оцінка особистого впливу воєнних подій на емоційне самопочуття. Така оцінка дозволяє визначити рівень емоційного навантаження та масштаб психологічної реакції населення на стресову ситуацію національного масштабу. Питання, що винесено у таблицю 2.4. допомагає визначити, наскільки респонденти відчували зміни у своєму внутрішньому стані внаслідок війни, і слугує важливою базою для подальшого аналізу психоемоційних проявів (тривоги, страху, апатії тощо):

Таблиця 2.4.

Вплив війни на емоційний стан населення

Варіант відповіді	Кількість осіб	(%)
Дуже сильно вплинула	20	62,50%
Помірно вплинула	10	31,30%
Не вплинула взагалі	2	6,20%
Усього	32	100%

Отримані результати засвідчують наявність високого рівня емоційного впливу війни на українське населення, що є показовим для колективного психоемоційного стану країни в умовах затяжного збройного конфлікту. Понад 93% респондентів відзначають зміну свого психоемоційного стану, що свідчить про поширеність стресових реакцій і потребу в широкомасштабній психологічній підтримці. Водночас той факт, що лише незначна частина опитаних не відчувала змін, може вказувати як на високий рівень психологічної стійкості окремих осіб, так і на можливу недостатню усвідомленість змін у власному емоційному стані.

Таким чином, війна є не лише фізичною загрозою, а й потужним психологічним викликом, який торкається емоційного ядра особистості — і це вимагає ретельного вивчення та системного підходу до формування послуг ментального здоров'я в Україні, дивитись рисунок 2.3., «Вплив війни на емоційний стан населення»:

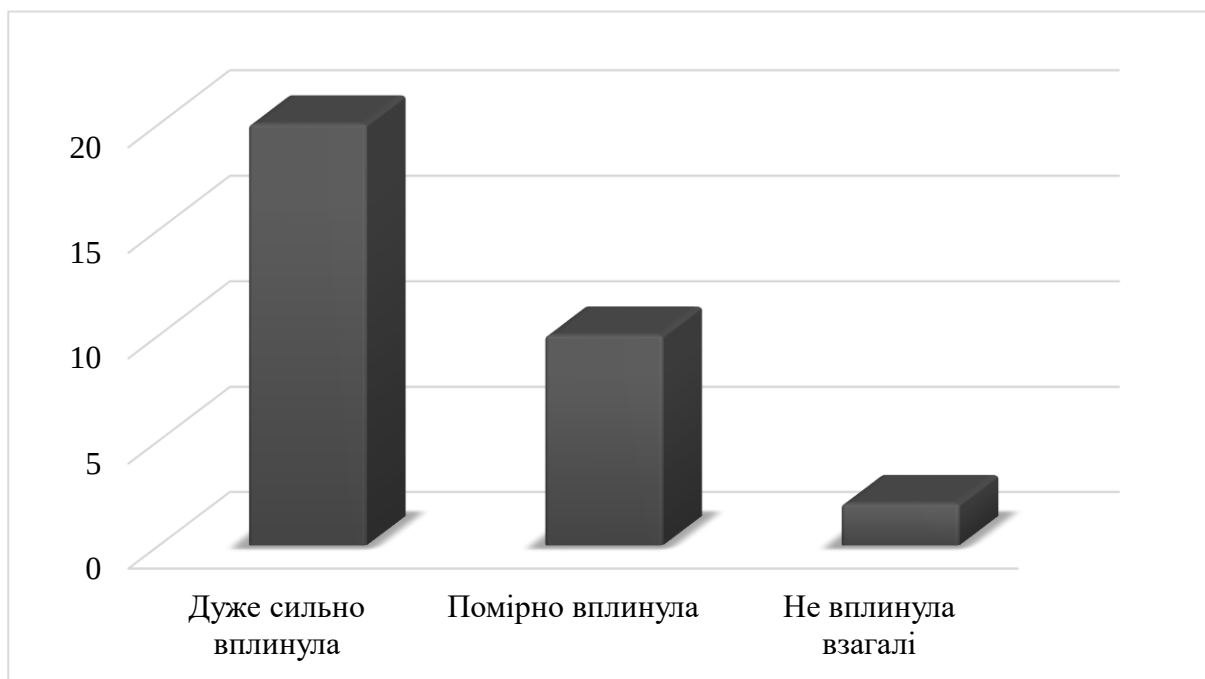

Рисунок 2.3. «Вплив війни на емоційний стан населення»

Графік демонструє нові тенденції у сприйнятті війни як емоційного чинника, що активно впливає на психіку населення. Завдяки візуальному представленням даних стає очевидним, що для абсолютної більшості респондентів війна не є фоновим явищем, а глибоко зачіпає їхній внутрішній стан. Домінування варіанту «Дуже сильно вплинула» свідчить про високий рівень емоційної напруги та можливу загрозу формування хронічного стресу.

Окрему увагу привертає те, що графік дозволяє не лише побачити вже відомі загальні настрої, але й виявити приховані особливості, зокрема наявність невеликої, але важливої групи осіб, які не відчули емоційного впливу війни. Це може відкривати поле для подальшого дослідження факторів психологічної стійкості, адаптаційних механізмів чи навіть емоційного вигорання.

Отже, графік не лише ілюструє кількісні результати, а й допомагає візуалізувати глибину емоційної реакції суспільства, виявляти нові аналітичні перспективи й орієнтувати подальші кроки в дослідженні ментального здоров'я в умовах війни.

Попередній аналіз результатів опитування дозволив окреслити основні тенденції у психоемоційному стані українців в умовах війни. Зокрема, зібрані дані свідчать про високий рівень емоційного впливу війни, часті прояви тривожних і депресивних станів, а також обмежену ефективність або доступність психологічної допомоги в різних соціальних групах. Найбільш емоційно вразливими виявилися респонденти віком від 18 до 34 років, а також мешканці сільської місцевості та внутрішньо переміщені особи.

Створення таблиць і графіків на основі відповідей учасників стало важливим елементом підготовчого етапу дослідження, адже дозволило візуалізувати вихідні дані, уточнити пріоритетні аспекти для глибшого аналізу та вдосконалити формулювання гіпотез. Така первинна аналітика дала змогу оцінити не лише загальні настрої, а й визначити ключові категорії населення, які потребують особливої уваги з боку дослідників і психологів [30]. Крім того, візуалізація результатів дозволила виявити приховані взаємозв'язки між окремими показниками, що не завжди очевидні в текстових відповідях [6].

2.2. Аналіз результатів дослідження психоемоційного стану українців в умовах війни

Аналіз отриманих емпіричних даних є ключовим етапом дослідницького процесу, що забезпечує можливість обґрунтованого висновування про характер і масштаб змін у психоемоційному стані населення. У контексті повномасштабної війни в Україні, що триває з 2022 року, вивчення психологічного самопочуття громадян набуває особливої наукової та практичної значущості. Війна стала тривалим стресогенним чинником, що впливає на

емоційну стабільність, адаптаційні механізми та загальне психічне здоров'я широких верств населення.

Даний розділ зосереджується на структурному аналізі даних, зібраних у процесі сісоціально-психологічного опитування. Аналітичний розгляд результатів передбачає не лише виявлення кількісного розподілу емоційних реакцій, але й якісне осмислення соціально-психологічних тенденцій. Зокрема, проаналізовано рівень впливу війни на емоційний стан, типові емоції, які домінують у респондентів, доступність психологічної допомоги, а також наявність соматичних проявів стресу. Це дозволяє не тільки зафіксувати стан речей на певний момент, а й окреслити вектори для подальших досліджень і розробки програм психосоціальної підтримки населення.

В умовах війни психоемоційний стан людини піддається значним змінам, і одним із важливих завдань дослідження є ідентифікація тих емоцій, які найчастіше переживаються населенням у кризовий період. У психології емоційні реакції розглядаються як ключові індикатори внутрішнього стану особистості, що сигналізують про адаптаційні можливості, рівень стресу, захисні механізми та ризики для ментального здоров'я. Саме тому аналіз домінуючих емоцій у ситуаціях надзвичайного стресу, як-от війна, дозволяє не лише описати психологічну динаміку переживань, а й прогнозувати потенційні наслідки для індивіда та суспільства загалом. У таблиці нижче представлено результати опитування, в якому респондентів просили вказати емоційний стан, який вони переживають найчастіше у зв'язку з війною. Такий підхід дозволяє отримати уявлення про провідні емоції, що характеризують колективне відчуття часу, у якому перебуває суспільство. Кожна з наведених емоцій: тривога, страх, смуток, злість, безнадія, втома виконує не лише афективну, а й сигнальну функцію, вказуючи на глибину емоційного реагування, особливості психологічної адаптації та потенційні потреби у допомозі. Розуміння того, які емоції домінують, дає змогу уточнити психологічний портрет сучасного українця у стані війни та окреслити напрями роботи фахівців, які займаються

психосоціальною підтримкою населення, дивитись таблицю 2.5. «Вплив війни на емоційний стан населення»:

Таблиця 2.5..

Емоційний спектр переживань респондентів у контексті війни

Емоційний стан	Кількість осіб	Відсоток (%)
Тривога	11	34,40%
Страх	3	9,40%
Смуток/депресія	8	25,00%
Злість/розчарування	6	18,80%
Безнадія	2	6,20%
Втома	2	6,20%
Усього	32	100%

На підставі відповідей респондентів варто зазначити, що психоемоційний стан українського населення в умовах війни характеризується переважанням негативних емоцій високої інтенсивності. Найчастіше згадуваною емоцією є тривога (її вказали 34,4% опитаних). Це емоційний стан, що поєднує очікування небезпеки з відчуттям безсилля перед нею, і він є типовим для ситуацій невизначеності та загрози, характерних для війни.

Також значна частина респондентів повідомила про смуток та депресивні переживання (25%), злість і розчарування (18,8%) та страх (9,4%), що вказує на комплексну і багатовимірну емоційну відповідь на події. Ці емоції не є ізольованими, вони взаємопов'язані та можуть підсилювати одна одну, створюючи передумови для розвитку психоемоційного виснаження. Виснаження (втома) і безнадія, хоч і зафіксовані меншою кількістю респондентів, є особливо тривожними маркерами, оскільки вказують на зниження ресурсу внутрішньої опірності й можуть свідчити про ризик формування апатичних або депресивних станів.

Отже, таблиця 2.4. дозволяє зробити висновок про переважання тривожно-депресивного емоційного фону у значної частини населення. Виявлені емоції вказують на потребу у доступних та адресних заходах психологічної підтримки, що мають бути адаптовані до типових емоційних переживань різних категорій громадян. Ці результати є надзвичайно важливими як для наукового розуміння впливу війни на психіку, так і для практичного планування програм психосоціальної допомоги на національному рівні.

У сучасних умовах війни медіапростір став потужним чинником формування психоемоційного стану населення. Щоденні новини з фронту, повідомлення про втрати, обстріли, гуманітарні кризи або політичні рішення не лише інформують, а й емоційно впливають на громадян, формуючи стійке відчуття напруги, тривоги та безсилля. У наукових дослідженнях та практиці психологічної допомоги дедалі частіше фіксується явище інформаційного стресу, або *вторинної травматизації* — стану, при якому людина, не перебуваючи безпосередньо в зоні бойових дій, емоційно переживає події війни через постійне медійне залучення.

У межах даного дослідження було поставлено запитання, що дозволяє оцінити частоту стресових переживань саме внаслідок новинного впливу та ситуації на фронті. Цей аспект є важливим, оскільки дозволяє визначити не лише рівень загального емоційного навантаження, а й залежність психоемоційного стану від інформаційного фону. Виявлення такої залежності може бути корисним для розробки рекомендацій щодо інформаційної гігієни, а також для розуміння меж адаптивної емоційної реакції в умовах затяжної війни [8]. Отримані результати можуть вказати на те, наскільки інтенсивне споживання новин, особливо з джерел, що постійно транслюють негативний чи тривожний контент, підвищує рівень тривоги, роздратування чи емоційного виснаження. Особливо це стосується осіб, які мають високий рівень емпатії або чийе життя безпосередньо пов'язане з військовими подіями — наприклад, через участь близьких у бойових діях. Водночас надмірне уникання інформації або повне відсторонення від новин також може мати негативні наслідки, зокрема

формування відчуття відчуження, дезорієнтації чи провини через «непоінформованість».

Графік, що подається нижче, ілюструє, як часто респонденти стикаються зі стресом, спричиненим новинними повідомленнями про військові події, що є важливим чинником у комплексному аналізі психоемоційного стану населення України, дивитись рисунок 2.4., «Рівень стресу, спричиненого новинним контентом про війну: розподіл відповідей»:

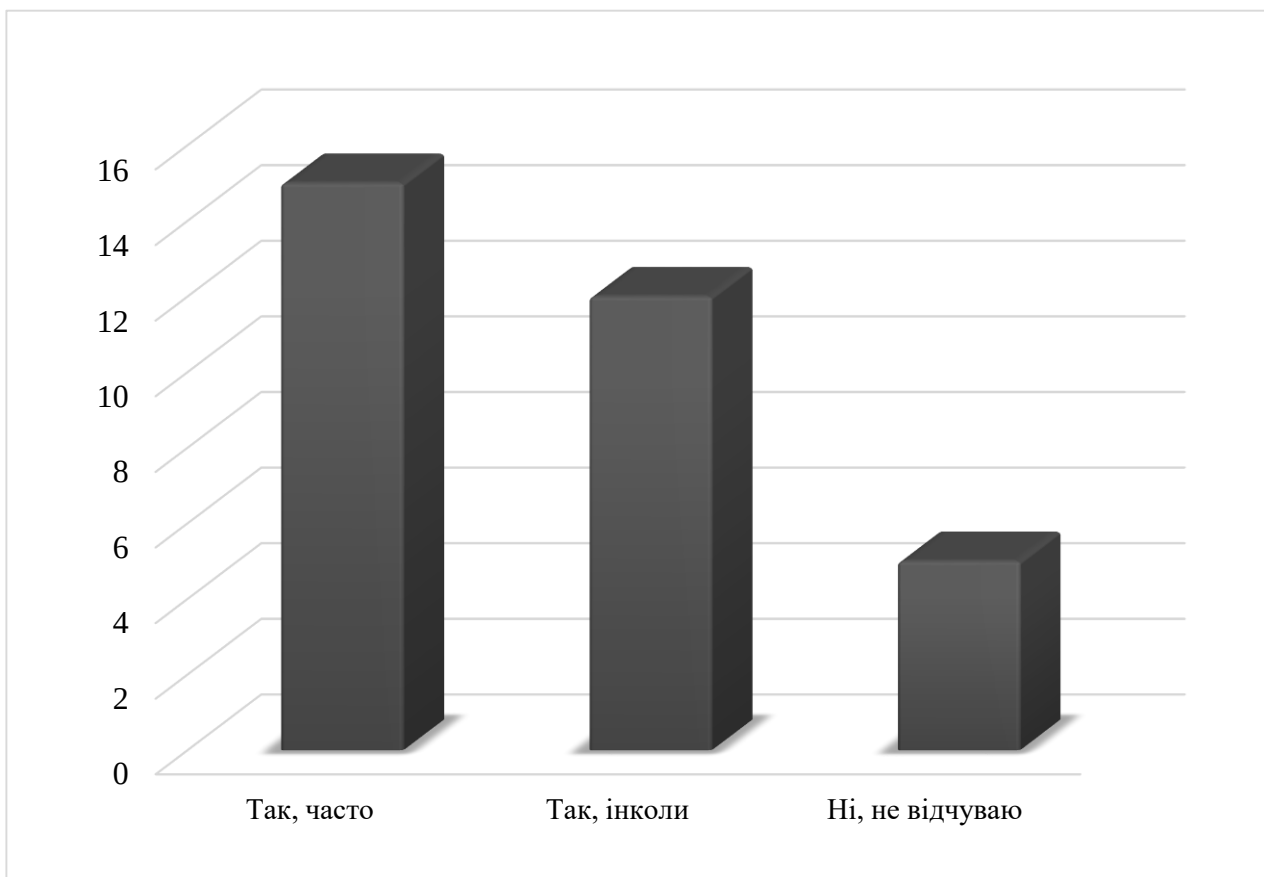

Рисунок 2.4. «Рівень стресу, спричиненого новинним контентом про війну: розподіл відповідей»

Представлені дані ілюструють, як часто респонденти відчувають стрес у зв'язку з інформаційним впливом війни — зокрема, через повідомлення в новинах, офіційні зведення з фронту, соціальні мережі та інші джерела, пов'язані з воєнною тематикою.

Результати є надзвичайно показовими:

- 46,9% респондентів (15 осіб) зазначили, що часто відчують стрес через новини;
- 37,5% (12 осіб) — що інколи його переживають;
- лише 15,6% (5 особи) відповіли, що не відчують стресу взагалі у зв'язку з новинним контекстом.

Такий розподіл підтверджує, що інформаційне середовище є значущим джерелом стресу для більшості українців. Постійне оновлення новинної стрічки, повідомлення про втрати, обстріли, наступи чи загрози посилюють тривожність, емоційне напруження та формують стан хронічного занепокоєння. Це явище в психології отримало назву інформаційного перевантаження або травматизації через медіа-контент.

Високий рівень емоційного реагування на новини є ознакою емоційної залученості, громадянської відповідальності, але водночас і вразливості до інформаційного стресу, що може мати тривалі наслідки для психічного стану. Особливо це стосується осіб, які регулярно споживають велику кількість новин без можливості психологічного «розвантаження» чи відпочинку від інформаційного фону.

Сучасна психофізіологія зазначає, що стрес має не лише емоційно-психологічні, а й соматичні (фізичні) прояви. Особливо це актуально в умовах тривалого впливу надзвичайної ситуації, якою є війна. Постійна напруга, невизначеність, страх за власне життя та життя близьких, порушення звичного ритму — усе це створює передумови для хронічного стресу, який здатен виявлятися у фізичних симптомах: головному болі, безсонні, втомі, болях у тілі, порушенні апетиту та ін.

У наведеній нижче таблиці зазначено частоту виникнення таких симптомів серед респондентів, які були опитані з метою вивчення психоемоційного стану в умовах війни. Дослідження фізичних наслідків стресу є важливою складовою оцінки загального стану здоров'я населення, оскільки дає змогу визначити,

наскільки глибоко війна впливає не лише на психологічний, а й на фізіологічний рівень функціонування особистості.

Аналіз таких даних дозволяє своєчасно ідентифікувати групи ризику, що перебувають у стані хронічного психоемоційного виснаження, а також розробити профілактичні заходи, спрямовані щодо зменшення навантаження на нервову систему та стабілізацію загального соматичного стану. Вивчення зв'язку між стресом та фізичними проявами також відкриває можливості для впровадження інтегрованих моделей підтримки, які поєднують психологічну реабілітацію, медичне супроводження та освітню діяльність, дивитись таблицю 2.6., «Поширення фізичних симптомів стресу серед українців у воєнний період»:

Таблиця 2.6.

Поширення фізичних симптомів стресу серед українців у воєнний період

Варіант відповіді	Кількість респондентів	(%)
Так, часто	15	46,90%
Так, інколи	12	37,50%
Ні, не відчуваю	5	15,60%
Усього	32	100%

Аналіз отриманих результатів свідчить про високу поширеність фізичних симптомів стресу серед українського населення в умовах війни. Майже половина респондентів (46,9%) зазначили, що часто відчують фізичні прояви стресу, такі як головний біль, безсоння, втрата апетиту, м'язова напруга тощо. Ще 37,5% повідомили, що ці симптоми виникають епізодично. Лише 15,6% учасників не зафіксували у себе подібних станів.

Ці дані свідчать про соматизацію стресу — явище, при якому психологічне напруження проявляється у фізичному тілі. Такий високий рівень фізичних скарг вказує на хронічне психоемоційне перенавантаження, що має серйозні наслідки як для психічного, так і для загального фізичного здоров'я.

Результати таблиці підкреслюють необхідність впровадження комплексних програм підтримки ментального здоров'я, які включають не лише психологічне консультування, а й інформування про психосоматичні симптоми, навчання методам саморегуляції та надання доступної медико-психологічної допомоги. Такий підхід є особливо важливим у період тривалого впливу стресових чинників, пов'язаних з війною.

Опрацювання результатів дослідження свідчить, що війна в Україні має системний і глибокий вплив на психоемоційний стан населення. Переважна більшість респондентів вказують на значні емоційні зміни, серед яких домінують тривога, смуток, страх, злість, втома та безнадія. Ці емоції супроводжуються фізичними симптомами стресу — головним болем, безсонням, втратою апетиту, які, у свою чергу, вказують на високу інтенсивність емоційного навантаження й ознаки хронічного виснаження.

Дані дослідження також демонструють нерівномірний рівень доступності психологічної допомоги. Частина респондентів оцінює її як ефективну, проте значний відсоток вказує на недостатню ефективність або обмежений доступ до фахівців, особливо у сільській місцевості та серед внутрішньо переміщених осіб. Водночас результати показують, що інформаційне середовище (новини, повідомлення з фронту) виступає потужним чинником вторинної травматизації, посилюючи загальний рівень стресу.

Отже, дослідження підтверджує високий рівень психоемоційного напруження серед українців у період війни та наголошує на необхідності посилення системи психосоціальної підтримки, розвитку програм емоційної саморегуляції, психологічної просвіти та покращення доступу до якісної допомоги. Отримані дані становлять важливу основу для формування державної політики в сфері охорони ментального здоров'я в умовах війни та у післявоєнний період.

Висновки до другого розділу:

Проведене емпіричне дослідження психоемоційного стану українців в умовах війни дозволило виявити глибокі зміни у структурі емоційної сфери населення, спричинені тривалим впливом стресогенних і травматичних чинників. Результати підтверджують, що війна виступає масштабним психосоціальним випробуванням, яке впливає не лише на окрему особистість, але й на колективну психіку суспільства в цілому.

Встановлено, що понад 93% респондентів відчули істотні зміни у своєму емоційному стані внаслідок воєнних подій. Для більшості опитаних характерним є підвищений рівень тривожності, емоційного виснаження, напруження та втоми. Провідною емоцією, за результатами опитування, є тривога (34,4%), що супроводжується почуттями смутку, депресії (25%), злості та розчарування (18,8%), страху (9,4%) та безнадії (6,2%). Така структура емоцій свідчить про домінування негативних афективних станів, що безпосередньо впливають на здатність особистості до адаптації, соціальної активності та збереження психічного здоров'я.

Отримані результати виявили виражену вікову диференціацію емоційних реакцій. Молодь (18–34 роки) продемонструвала підвищену емоційну вразливість і схильність до тривожних переживань, пов'язаних із невизначеністю майбутнього, зміною життєвих планів і соціальною нестабільністю. Особи середнього віку характеризуються вищим рівнем стресостійкості, проте водночас зазнають значного емоційного навантаження через відповідальність за сім'ю, роботу й адаптацію до нових економічних умов. Люди старшого віку частіше стикаються із проявами самотності, втрати сенсу, страхом безпорадності, хоча водночас демонструють більшу духовну зрілість і стійкість переконань, що може виступати компенсаторним ресурсом.

Виявлено, що тип місця проживання також впливає на емоційний стан. Міські жителі частіше зазначали високий рівень інформаційного стресу через активне споживання новинного контенту, тоді як мешканці сільської місцевості й внутрішньо переміщені особи виявляли більшу соціальну ізоляцію та відчуття нестачі підтримки. Особливо вразливою категорією виявилися

внутрішньо переміщені особи, які стикаються з подвійним стресом — травмою втрати дому та труднощами адаптації в новому середовищі.

Інформаційне середовище визнано потужним чинником вторинної травматизації. Понад 46% респондентів зазначили, що часто переживають стрес, пов'язаний із новинами про війну, що свідчить про феномен інформаційного перевантаження. Безперервний потік повідомлень про втрати, загрози та руйнування створює відчуття постійної небезпеки навіть серед тих, хто не перебуває безпосередньо у зоні бойових дій.

Також дослідження засвідчило високу поширеність фізичних проявів стресу: майже половина опитаних (46,9%) регулярно відчують соматичні симптоми — головний біль, порушення сну, втому, болі в тілі. Це свідчить про процес соматизації емоційного напруження й вимагає комплексного підходу до підтримки ментального здоров'я, який включає як психологічні, так і медико-фізіологічні аспекти.

Узагальнення даних дало змогу констатувати, що війна зумовила суттєві трансформації психоемоційного стану українців, спричинила посилення тривожності, фрустрації та емоційного виснаження. Водночас виявлено ознаки адаптивних реакцій — прагнення до взаємопідтримки, активізацію волонтерської діяльності, зростання громадянської солідарності.

Отже, результати емпіричного дослідження підкреслюють необхідність створення масштабних програм психологічної допомоги, орієнтованих на розвиток емоційної грамотності, навичок саморегуляції, профілактику стресу та формування стійкості до інформаційного впливу. Ці висновки стали підґрунтям для практичної частини роботи — розробки програми психологічної підтримки населення, представленої у третьому розділі.

РОЗДІЛ 3

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ТА КОРЕКЦІЯ ПСИХОЕМОЦІЙНОГО СТАНУ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

3.1. Програма психологічної підтримки осіб, які переживають наслідки воєнних подій

Актуальність корекційної програми психологічної підтримки осіб, які переживають наслідки воєнних подій.

Актуальність даного дослідження зумовлена безпрецедентними психологічними викликами, з якими стикається населення України в умовах тривалої війни. Воєнні події спричиняють масштабний вплив на психоемоційний стан громадян, формуючи високий рівень стресу, тривоги, емоційного виснаження та почуття небезпеки. Психологічні наслідки війни охоплюють не лише безпосередніх учасників бойових дій, а й цивільне населення, зокрема внутрішньо переміщених осіб, членів родин військових, дітей та людей похилого віку.

Важливість дослідження також полягає у необхідності наукового обґрунтування ефективних методів психологічної підтримки, які можуть допомогти знизити рівень тривожності, стабілізувати емоційний стан та відновити почуття внутрішньої рівноваги. У сучасних умовах, коли зростає кількість людей із симптомами посттравматичного стресового розладу, депресивними та тривожними проявами, потреба у розробці й впровадженні дієвих програм психологічної допомоги набуває особливої ваги.

Крім того, дослідження є актуальним з огляду на соціальну значущість проблеми: психоемоційна стабільність громадян є важливим чинником суспільної стійкості, згуртованості та здатності країни протистояти наслідкам війни. Розуміння психологічних потреб різних груп населення дозволить створити ефективні стратегії підтримки, що сприятимуть як індивідуальному відновленню, так і загальному психічному здоров'ю нації.

В умовах тривалої війни психоемоційний стан українців зазнає значних змін, що проявляється у підвищенні рівня тривожності, емоційного виснаження, порушення сну, втраті мотивації та появі соматичних симптомів стресу. За результатами проведеного дослідження встановлено, що 93% респондентів відчули істотний вплив війни на свій емоційний стан, а понад 46% зазначили часті фізичні прояви стресу. Найпоширенішими емоційними реакціями стали тривога (34,4%), смуток і депресивні переживання (25%), злість і розчарування (18,8%).

Такі показники свідчать про актуальну потребу у розробці та впровадженні комплексних програм психологічної підтримки населення, спрямованих на стабілізацію емоційного стану, формування навичок саморегуляції та відновлення відчуття безпеки.

Метою програми психологічної підтримки є зниження рівня тривожності та емоційної напруги, розвиток адаптивних стратегій подолання стресу та зміцнення психологічної стійкості осіб, які переживають наслідки воєнних подій.

Завдання програми:

- допомогти учасникам усвідомити власний емоційний стан і навчитися його регулювати;
- зменшити інтенсивність тривожних і депресивних переживань;
- підвищити рівень емоційної саморегуляції та відчуття контролю над ситуацією;
- сформувати навички конструктивного спілкування та взаємопідтримки;
- розвинути стресостійкість і позитивне мислення як ресурс для подолання наслідків війни.

Програма ґрунтується на сучасних підходах психотерапії: когнітивно-поведінковому, арт-терапевтичному, релаксаційному та ресурсно-орієнтованому напрямках. У процесі роботи застосовуються групові методи — обговорення,

психологічні ігри, рольові вправи, релаксаційні техніки, елементи майндфулнес-практик та арт-терапії (малювання, метафоричні карти, творчі завдання).

Структура програми (програма включає чотири тематичні напрями):

Напрям 1. Усвідомлення власного емоційного стану.

Метою першого напрямку є розвиток у учасників здатності до розпізнавання, усвідомлення та вербалізації власних емоційних переживань, формування навичок самоаналізу й саморефлексії, що виступають необхідною передумовою подальшої психологічної корекції. Саме усвідомлення емоцій є першим кроком до їх регулювання, зниження рівня тривожності та відновлення емоційної рівноваги.

У воєнних умовах, коли домінують почуття страху, тривоги, невизначеності, люди часто втрачають контакт із власними почуттями або, навпаки, перебувають у стані їхнього надмірного загострення. Тому робота в межах цього напрямку спрямована на розвиток емоційної грамотності, усвідомлення тілесних і психічних проявів емоцій, виявлення власних стратегій реагування на стресові події.

1. Визначення рівня тривожності та стресу: На початковому етапі учасникам пропонується пройти коротку психодіагностику для визначення рівня особистісної та ситуативної тривожності, а також загального рівня стресового навантаження. Застосовуються адаптовані психометричні методики (наприклад, шкала тривожності Бека, коротка шкала стресу, або методика Спілбергера-Ханіна), які дають змогу учасникам самостійно оцінити свій стан і побачити динаміку змін у подальших етапах програми.

Після тестування проводиться групове обговорення результатів — у форматі психоосвітньої сесії, де учасники знайомляться з поняттями «*тривога*», «*стрес*», «*емоційне напруження*», дізнаються про типові фізіологічні та поведінкові прояви стресу. Тренер допомагає учасникам усвідомити, що відчуття тривоги є природною реакцією організму на небезпеку, однак за високої інтенсивності воно може стати деструктивним.

Вправи:

– *«Моє тіло говорить»* — учасники описують, як їхнє тіло реагує на стрес (напруження в плечах, утруднене дихання, головний біль тощо).

– *«Термометр тривоги»* — кожен оцінює свій рівень тривожності за шкалою від 1 до 10, а потім пояснює, за яких умов рівень підвищується або знижується.

2. Аналіз емоційних реакцій на воєнні події: Друга частина напряму присвячена усвідомленню індивідуальних емоційних реакцій на події війни та їхніх причин. Учасники вчаться розпізнавати основні емоції — страх, гнів, смуток, тривогу, провину, безнадію — і розуміти, які саме ситуації або думки їх провокують. Важливим завданням є формування розуміння, що будь-яка емоція має свою функцію й не є «поганою» чи «слабкою».

Психолог створює безпечний простір для вираження почуттів через обговорення, творчість або тілесні техніки. Застосовуються методи арт-терапії та групового рефлексивного обговорення, які сприяють зниженню напруження та інтеграції травматичного досвіду.

Вправи:

– *«Моя емоційна карта»* — учасники на аркуші зображують кольорами або символами ті емоції, які переважають у їхньому житті зараз. Потім відбувається коротке обговорення, що саме ці емоції означають для кожного.

– *«Голос моїх емоцій»* — групова вправа, у якій кожен від імені своєї емоції (наприклад, «Я — страх», «Я — надія») говорить про те, чому вона з'являється і що прагне повідомити.

– *«Дерево почуттів»* — учасники визначають свої базові емоції («коріння»), емоції, які проявляються у поведінці («стовбур»), і бажані емоції («крона»), які допомагають виживати й розвиватися.

Після виконання вправ проводиться обговорення: що стало новим відкриттям, які емоції виявилися домінантними, які з них дають енергію, а які — виснажують.

3. Формування навичок емоційної грамотності: Заключний етап першого напряму спрямований на розвиток здатності усвідомлено взаємодіяти зі своїми

емоціями, розуміти їхню природу та навчитися конструктивно їх регулювати. Емоційна грамотність — це не лише знання про емоції, а й уміння розпізнавати їх, приймати без осуду, висловлювати екологічно та використовувати як ресурс для особистісного зростання.

Учасники ознайомлюються з моделлю «емоційного колеса» (за Р. Плучиком), навчаються розрізняти інтенсивність емоцій (наприклад, від легкого занепокоєння до панічного страху) і знаходити відповідні способи реагування. Психолог пояснює зв'язок між емоціями, думками й поведінкою (когнітивно-поведінкова модель), показує, як автоматичні негативні думки («я не впораюся, «все втрачено») посилюють емоційну напругу, і пропонує альтернативні раціональні формулювання.

Вправи:

- «Стоп — усвідомлення — дія» — учасники відпрацьовують навичку зупинки автоматичних реакцій: помітити емоцію, назвати її, обрати свідомий спосіб відповіді.
- «Мій словник емоцій» — створення особистого переліку слів, що описують емоційні стани; розширення емоційного словника допомагає краще розуміти себе та інших.
- «Три кроки до рівноваги» — дихальна техніка та коротка релаксація для зниження напруги, після якої учасники обговорюють відчуття спокою й контролю.

Результатом роботи за цим напрямом є підвищення рівня емоційної усвідомленості, розвиток емпатії до себе та інших, зниження рівня емоційної напруги. Учасники вчаться розпізнавати власні емоції як сигнали потреб і регулювати свій стан за допомогою простих саморегуляційних технік.

Напрямок 2. Подолання тривожності та відновлення відчуття безпеки.

Метою цього напрямку є формування у учасників практичних навичок зниження рівня тривожності, подолання психоемоційного та тілесного напруження, а також відновлення внутрішнього відчуття безпеки та стабільності.

У воєнних умовах постійна напруга, гучні звуки, новинний потік, страх за близьких формують стійку реакцію тривоги, що переходить у стан хронічного стресу. Тривога, яка триває довго, вичерпує енергетичні ресурси особистості, знижує концентрацію, погіршує сон і може проявлятися у фізичних симптомах — тремтінні, напруженні м'язів, головному болю, прискореному серцебитті. Тому ключовим завданням цього блоку є повернення людині контролю над власним тілом і психікою через техніки розслаблення, дихання, тілесну усвідомленість і зміну деструктивних переконань.

1. Освоєння технік дихальної релаксації та тілесного розслаблення: На першому етапі цього напрямку учасники вчаться розпізнавати фізіологічні ознаки тривоги та напруги й опановують прості способи їх зниження за допомогою дихальних і тілесно-орієнтованих технік.

Тренер пояснює взаємозв'язок між тілом і психікою: коли людина відчуває небезпеку, її тіло автоматично реагує м'язовою напругою, пришвидшеним диханням, зростанням частоти серцевих скорочень. Контроль дихання та розслаблення тіла допомагають «зворотно» вплинути на психіку — заспокоїти нервову систему й знизити рівень тривоги.

Методи та вправи:

а) Техніка «Дихання 4–7–8» — вдих на 4 секунди, затримка дихання на 7 секунд, видих на 8. Ця методика нормалізує роботу серцево-судинної системи, сприяє зниженню напруги та покращенню сну.

б) Прогресивна м'язова релаксація Джекобсона — по чергове напруження та розслаблення різних груп м'язів (руки, плечі, шия, обличчя, ноги), що дозволяє зняти тілесну напругу та усвідомити, як тіло реагує на емоції.

в) «Квадратне дихання» — вдих – пауза – видих – пауза (по 4 секунди на кожен етап), виконується повільно під спокійну музику.

г) Тілесна вправа «Заземлення» — учасники фокусують увагу на відчутті опори під ногами, дихають рівномірно, уявляючи, що “коріння” від ніг спускається в землю, даючи відчуття стійкості та безпеки.

Після виконання вправ учасники діляться відчуттями: що змінилося в тілі, диханні, самопочутті. Такий досвід допомагає розпізнати, що фізичне розслаблення веде до психологічного полегшення та заспокоєння.

2. Зниження фізичних симптомів напруги: Цей підетап спрямований на зменшення соматичних проявів стресу (головного болю, втоми, безсоння, серцевого напруження, проблем із травленням тощо), які виявлені в учасників дослідження (46,9% респондентів зазначили їх часту присутність). Метою занять є навчити людину розуміти сигнали свого тіла, реагувати на них вчасно й використовувати прості засоби самодопомоги.

Основні елементи роботи:

а) Психоосвітня частина: коротке пояснення механізмів соматизації — як стрес «втілюється» у тілі. Учасники знайомляться з поняттями «психосоматичний симптом», «тілесна тривога», «соматичне розрядження».

б) Практична частина:

– «Сканування тіла» — техніка майндфулнес: учасники заплющують очі, проходять увагою від голови до п'ят, помічаючи напружені зони. Потім диханням «випускають» напругу з цих ділянок.

– «Мій простір безпеки» — вправа, у якій учасники створюють уявний образ місця, де почуваються захищеними (дім, природа, символічний об'єкт). Цей образ стає «внутрішнім притулком», куди можна повертатися подумки у стані тривоги.

– «Аутогенне тренування» — повторення за психологом коротких фраз самонавіювання: «Я спокійний(а)», «Моє дихання рівне», «Моє тіло тепле і розслаблене», «Я в безпеці».

Результат: поступове зменшення інтенсивності тілесної напруги, стабілізація дихання та пульсу, відновлення відчуття контролю над тілесними реакціями

3. Робота з когнітивними спотвореннями («катастрофізація», «надмірна вимогливість»): Заключна частина напряму має на меті зміну деструктивних мисленнєвих установок, які підтримують тривогу та внутрішній стрес. Під час

емпіричного дослідження було виявлено, що серед респондентів поширені ірраціональні установки типу «катастрофізація» (якщо щось станеться — це буде найгірше), «надмірна вимогливість до себе» («я повинен завжди бути сильним, не маю права на слабкість») і «надмірна вимогливість до інших» (люди мають поводитись правильно, інакше я не зможу спокійно жити). Такі установки підсилюють тривогу, провину, фрустрацію та виснаження.

Основні форми роботи:

а) Психоосвітній блок: пояснення природи когнітивних спотворень і того, як автоматичні думки впливають на емоції.

б) Техніка «Зупини думку» — учасники вчаться фіксувати момент появи тривожної думки, вимовляти команду «Стоп!» і свідомо замінювати її більш раціональним твердженням.

с) Вправа «Реальність чи Катастрофа» — кожен описує ситуацію, яку сприймає як загрозливу, після чого група допомагає побачити реальні факти, альтернативні пояснення, позитивні аспекти.

д) «Діалог із внутрішнім критиком» — робота в парах: одна особа озвучує вимогливі чи осудливі думки («ти знову не впорався»), інша — відповідає позицією підтримки («я роблю все, що можу, і це вже достатньо»). Потім ролі змінюються.

Психологічний ефект: поступове зниження рівня самоосуду, розвиток гнучкості мислення, формування доброзичливого ставлення до себе. Учасники вчаться замінювати деструктивні думки на конструктивні («я впораюсь», «я можу впливати на своє життя»), що зменшує тривожність і повертає внутрішню стабільність.

Очікувані результати роботи за напрямом 2:

- зменшення проявів фізіологічної напруги (м'язове стискання, безсоння, втому);
- зниження рівня ситуативної тривожності;
- поява відчуття внутрішньої опори та безпеки;
- підвищення усвідомленості тілесних реакцій на емоції;

– формування нових, адаптивних моделей мислення замість катастрофічних і самокритичних.

Напрям 3. Відновлення життєвих ресурсів.

Метою цього напрямку є відновлення внутрішніх психологічних ресурсів особистості, розвиток здатності знаходити підтримку у власних силах, у соціальному оточенні та у позитивному переосмисленні життєвого досвіду.

Після періоду високої тривожності й емоційного виснаження важливо не лише зменшити стрес, а й поповнити «ресурсний запас» — тобто ті внутрішні та зовнішні джерела енергії, які допомагають людині долати труднощі, відновлювати мотивацію й відчуття сенсу життя.

Робота в межах цього напрямку спрямована на активізацію особистісних резервів, розвиток позитивного мислення, почуття вдячності, надії, духовності та самоцінності.

1. Арт-терапевтичні вправи для вираження емоцій: Арт-терапія — це ефективний метод ненасильницького самовираження, що дозволяє через творчість опрацювати травматичні переживання, знизити внутрішню напругу й актуалізувати позитивні емоційні ресурси. Для учасників, які пережили воєнні події, цей метод особливо цінний, адже не потребує вербалізації болісних спогадів і створює безпечний простір для емоційного розвантаження [13].

Мета етапу: допомогти учасникам звільнитися від пригнічених емоцій, виразити почуття, які складно висловити словами, відновити внутрішній контакт із собою через творчу діяльність.

Вправи:

а) «Мій внутрішній світ» — учасники за допомогою кольорів, ліній і символів зображують свій теперішній емоційний стан. Після цього обговорюють, які елементи картини символізують біль, страх, тривогу, а які — надію, віру, силу.

б) «Коло підтримки» — створення композиції з елементів, які символізують людей, місця або події, що дають відчуття опори. В процесі

групового обговорення учасники усвідомлюють, що навіть у найскладніших обставинах існують джерела тепла й турботи.

с) «Мандала гармонії» — розмальовування мандал із концентрацією на спокійному диханні. Ритмічне заповнення кола кольорами допомагає відновити внутрішню рівновагу, заспокоїти думки та повернути почуття стабільності.

д) «Малюнок моєї сили» — кожен створює образ, який уособлює його життєву силу або внутрішній ресурс (це може бути символ, природне явище, людина, образ тварини). Потім учасники діляться, у чому відчують свою силу і що допомагає її зберігати.

Результат: зниження емоційного напруження, поява почуття полегшення, відновлення емоційного контакту із собою та відчуття цілісності.

2. Пошук внутрішніх і зовнішніх ресурсів підтримки: Після етапу емоційного розвантаження учасники переходять до усвідомлення того, що саме допомагає їм залишатися стійкими у складних умовах — тобто визначають власні ресурси. Внутрішні ресурси — це якості, здібності, переконання, які надають людині силу: віра в себе, життєвий досвід, гумор, духовність, цінності. Зовнішні ресурси — це соціальне оточення (родина, друзі, колеги, спільнота), доступ до допомоги, підтримка з боку громади, участь у волонтерських чи духовних ініціативах.

Вправи:

а) «Мої ресурси» — учасники створюють дві колонки: «Що дає мені сили?» та «Що забирає енергію?». Далі обговорюють, як посилити перше й мінімізувати друге.

б) «Мій ресурсний колаж» — створення колажу з вирізок журналів, малюнків чи слів, що символізують джерела енергії (люди, події, спогади, природа, віра, творчість).

с) «Три кола підтримки» — на аркуші малюють три концентричні кола:

- у центрі — власні внутрішні ресурси;
- у другому колі — близькі люди, які підтримують;

– у третьому — ширше оточення (спільнота, волонтери, фахівці, держава).

Обговорення допомагає побачити, що людина не є самотньою у своїх переживаннях: «Моє джерело сили» (візуалізація) — учасники із заплученими очима уявляють місце, де почуваються спокійно й наповнено, і фіксують тілесні відчуття цього стану. Ця вправа вчить швидко «підключатися» до внутрішнього ресурсу у стресових ситуаціях.

Результат: формування усвідомленого ставлення до власних ресурсів, розширення відчуття опори, підвищення рівня впевненості, зниження почуття безпорадності.

3. Розвиток відчуття вдячності, надії, цінності життя: Заключна частина цього напрямку спрямована на переорієнтацію свідомості з фокусу на втрати — на фокус на життя, на пошук сенсу навіть у складних обставинах. Дослідження позитивної психології доводять, що розвиток почуття вдячності й надії підвищує рівень психологічного благополуччя, зміцнює імунну систему, знижує прояви депресії та емоційного виснаження.

Мета: допомогти учасникам побачити цінність простих речей, усвідомити, що навіть у період війни життя продовжується, є місце радості, любові, творчості, підтримці.

Вправи:

а) «Щоденник вдячності» — учасники щодня записують три речі, за які вони вдячні сьогодні (навіть дрібниці — усмішка дитини, чашка кави, сонячний день). Через 7 днів обговорюють, як ця практика змінила їхній настрій.

б) «Мої три сили сьогодні» — щоденне фіксування трьох позитивних дій або якостей, які допомогли впоратися з днем («я знайшов час відпочити», «я підтримав друга», «я не здався»).

в) «Лист надії» — написання листа самому собі в майбутнє, у якому учасник звертається до себе з підтримкою, вірою в краще, описує, якою людиною хоче бути після завершення війни.

d) «Цінність мого життя» — групова вправа: кожен називає 3 речі, які роблять його життя осмисленим. Це може бути сім'я, професія, творчість, служіння іншим, духовність. Психолог підкреслює, що ці «якорі сенсу» — головні внутрішні ресурси виживання.

Результат: зростання рівня позитивного мислення, відновлення почуття віри у власні сили та майбутнє, формування мотивації до життя, зниження відчуття безнадії й емоційного спустошення.

Очікувані результати роботи за напрямом 3:

- посилення внутрішньої гармонії та емоційної стабільності;
- розвиток навичок самопідтримки та позитивного самосприйняття;
- підвищення рівня життєвої енергії та мотивації;
- відновлення сенсу життя, віри, вдячності й духовних опор;
- готовність до подальшого особистісного зростання й соціальної активності.

Напрямок 4. Формування стратегій подолання та планування майбутнього.

Метою цього напрямку є формування у учасників активної життєвої позиції, розвиток навичок конструктивного мислення, планування майбутнього та віри у власні сили. Після опрацювання тривожності, відновлення емоційних ресурсів і стабілізації внутрішнього стану, важливо спрямувати енергію людини на перспективу — усвідомлене планування життя, прийняття нових викликів і відчуття контролю над своїм майбутнім.

Психологічна підтримка на цьому етапі переходить від фази відновлення до фази самореалізації. Людина, яка пережила воєнний досвід, потребує не лише зцілення, але й відновлення віри в можливість розвитку, створення особистих і професійних планів, повернення відчуття сенсу та автономії.

1. Робота з життєвими цілями та перспективами: На початку цього етапу учасникам пропонується осмислити своє життя після травматичних подій, визначити, що для них стало справді важливим, які цінності збереглися, а які змінилися. Психолог допомагає учасникам перейти від пасивної позиції («я не контролюю своє життя») до активної («я можу впливати на те, що буде далі»).

Основні завдання цього блоку:

- усвідомити власні життєві цінності, які визначають вибір цілей;
- навчитися формулювати реалістичні, досяжні цілі за принципом SMART;
- виробити коротко- і довгострокові стратегії досягнення бажаного;
- підвищити рівень внутрішньої мотивації та відповідальності за власне життя.

Вправи:

а) «Моє життя після...» — учасники пишуть коротке есе або створюють символічний колаж про своє бачення життя після завершення війни: чим хочуть займатися, чого прагнуть досягти, які зміни вже відбулися у світогляді.

б) «Дерево майбутнього» — на аркуші малюють дерево:

- коріння — це життєві цінності;
- стовбур — набутий досвід;
- гілки — цілі й мрії;
- плоди — очікувані результати. Обговорення допомагає усвідомити, що навіть попри складнощі, майбутнє можна вибудовувати поступово.

с) «Мій шлях уперед» — вправа з візуалізацією: учасники уявляють дорогу, якою вони йдуть до своєї мети, і символічно долають перешкоди, що трапляються на цьому шляху (страх, сумнів, втома).

д) Результат: поява відчуття цілеспрямованості, зміцнення внутрішньої мотивації, відновлення віри у можливість контролювати власне життя й будувати майбутнє.

2. Тренінг упевненості у власних силах: Цей компонент програми спрямований на розвиток самоповаги, віри у власні здібності та відчуття компетентності. Воєнні події часто призводять до втрати впевненості, появи відчуття безсилля чи знецінення власних досягнень. Завдання тренінгу — допомогти учасникам побачити свої сильні сторони, усвідомити здатність долати труднощі та відновити відчуття самоцінності.

Методи та вправи:

а) Психоосвітній блок «Я можу» — обговорення поняття самооцінки, впливу внутрішніх переконань на поведінку та успішність.

б) «Мої сильні сторони» — кожен учасник пише 5 якостей, які допомогли йому пережити складні часи (відвага, турбота, гумор, адаптивність тощо). Потім група доповнює цей список, називаючи, що ще помічає у кожному з учасників.

с) «Мій успішний досвід» — учасники згадують ситуацію, коли їм вдалося подолати труднощі, і описують, що саме допомогло досягти успіху. Аналізуються внутрішні ресурси, які вже є.

д) «Позиція сили» — коротка тілесна вправа (з практики НЛП і тілесної терапії): учасники стають прямо, розправляють плечі, глибоко дихають, відчуючи впевненість у собі.

е) Аффірмації підтримки — створення особистих фраз-підкріплень: «Я маю право на спокій і розвиток», «Я справляюся», «Я вчуся довіряти життю».

Результат: підвищення рівня самоповаги, зниження почуття безсилля, поява віри у власні можливості та готовність діяти активно й упевнено.

3. Підбиття підсумків, інтеграція отриманого досвіду: Заключна частина програми присвячена підведенню підсумків пройденого шляху, усвідомленню особистих змін і закріпленню нових навичок саморегуляції, стійкості й самопідтримки. Психолог допомагає учасникам побачити, що пережиті труднощі стали не лише випробуванням, а й джерелом розвитку — збільшили внутрішню зрілість, емпатію, здатність цінувати життя.

Етапи завершення:

а) Рефлексивна вправа «Мій особистий шлях» — учасники на символічній «лінії часу» позначають етапи програми: де вони були на початку, які емоції переживали, що відбулося з ними зараз. Це сприяє усвідомленню прогресу й зміцненню віри у власний розвиток.

б) «Капсула підтримки» — кожен пише коротке повідомлення самому собі на майбутнє з нагадуванням про свої ресурси, сильні сторони та цілі. Листи запечатуються в конверт із датою відкриття через 6 місяців.

с) «Коло довіри» — фінальне групове обговорення: учасники діляться, що було найціннішим у процесі, які знання, навички чи відчуття вони беруть із собою в подальше життя.

Результат: усвідомлення особистісного зростання, інтеграція пережитого досвіду, поява почуття завершеності, внутрішньої сили й стабільності. Учасники відчують себе більш підготовленими до подальших життєвих викликів і мають сформовану систему стратегій подолання стресу та планування майбутнього [16].

Очікувані результати роботи за напрямом 4:

- розвиток цілеспрямованості, самовизначення й відповідальності за власне життя;
- формування стійких навичок самопідтримки й віри у свої можливості;
- відновлення відчуття сенсу, перспективи й контролю над подіями;
- інтеграція досвіду пережитого у цілісну життєву історію;
- готовність до нових цілей, соціальної активності та професійного розвитку.

Таким чином, четвертий напрям завершує програму психологічної підтримки, переводячи учасників із позиції «виживання» у позицію «відновлення й розвитку». Це ключовий етап, на якому формується внутрішня автономія, впевненість і надія, що стають основою для подальшої емоційної стійкості в умовах післявоєнного відновлення.

Розроблена програма психологічної підтримки осіб, які переживають наслідки воєнних подій, є комплексною системою заходів, спрямованих на стабілізацію психоемоційного стану, підвищення рівня адаптивності, відновлення внутрішніх ресурсів і формування нових стратегій подолання стресових ситуацій. Її побудовано з урахуванням сучасних підходів до психологічної реабілітації травмованих подіями війни осіб, а також на основі результатів проведеного емпіричного дослідження психоемоційного стану українців у воєнних умовах.

Війна виступає тривалим і потужним стресогенним чинником, який впливає не лише на психіку окремої людини, а й на колективну свідомість суспільства. Постійне відчуття небезпеки, втрата близьких, невизначеність майбутнього, руйнування звичного способу життя призводять до формування у значної частини населення тривожних, депресивних і посттравматичних станів. За даними проведеного дослідження, понад 93% респондентів зазначили, що війна суттєво вплинула на їхній емоційний стан, а 46,9% часто відчують фізичні симптоми стресу (безсоння, втому, головний біль, напруження). Такі показники свідчать про потребу в системній психологічній допомозі, орієнтованій не лише на подолання наслідків травми, а й на відновлення цілісності особистості та її соціальної активності [17].

В основі програми лежить принцип поетапності, який забезпечує поступовий перехід від усвідомлення власного емоційного стану до набуття конкретних навичок саморегуляції та формування стратегій відновлення. Кожен із чотирьох напрямів програми має самостійну мету, однак разом вони утворюють єдину систему психологічної підтримки, спрямовану на глибоке внутрішнє опрацювання пережитого досвіду [18].

1 напрям — «Усвідомлення власного емоційного стану» — є базовим етапом, адже саме він створює фундамент для подальших змін. Усвідомлення своїх емоцій — це перший крок до контролю над ними. Під час роботи цього етапу учасники навчаються ідентифікувати власні почуття, визначати їхні джерела та фізичні прояви. За допомогою технік самоспостереження, арт-терапії, тілесного сканування й групового обговорення люди отримують змогу побачити, як саме тривога, страх чи смуток проявляються в їхньому тілі, поведінці та мисленні. У процесі усвідомлення власних емоцій формується навичка розпізнавання взаємозв'язку між подіями, думками та емоційними реакціями.

Цей етап виконує діагностично-усвідомлювальну функцію, оскільки дозволяє особі відновити контакт із власними відчуттями та зрозуміти, що навіть негативні емоції мають свою функцію — попереджувальну, мобілізаційну або захисну. Після завершення першого напрямку учасники, як правило,

демонструють підвищення рівня емоційної грамотності, зменшення відчуття хаосу та появу здатності відрізнати власні емоційні реакції від зовнішніх впливів.

2 напрям — «Подолання тривожності та відновлення відчуття безпеки» — передбачає формування практичних навичок саморегуляції. У цьому блоці застосовуються дихальні вправи, техніки тілесного розслаблення, елементи прогресивної м'язової релаксації, а також робота з когнітивними спотвореннями.

Учасники вчаться розпізнавати сигнали власного тіла, знижувати м'язову напругу, відновлювати природний ритм дихання, а також коригувати автоматичні негативні думки, які підсилюють тривогу. Важливо, що саме на цьому етапі люди знову набувають відчуття контролю над собою — усвідомлюють, що мають інструменти впливу на свій стан. Психологічний ефект полягає у зменшенні соматичних проявів стресу, стабілізації дихання, нормалізації сну та підвищенні рівня суб'єктивного відчуття безпеки. З точки зору психотерапевтичного процесу, це етап відновлення «базового довір'я до світу», що є передумовою для подальшого особистісного розвитку.

3 напрям — «Відновлення життєвих ресурсів» — акцентує увагу на активації внутрішніх і зовнішніх джерел підтримки. Людина, яка пережила травматичні події, часто втрачає відчуття сили та віри у власні можливості. Тому цей блок спрямований на відновлення ресурсного потенціалу через творчість, самовираження, вдячність і переосмислення життєвого досвіду. Використання арт-терапевтичних методів (малювання, створення колажів, робота з метафоричними образами) дозволяє безпечно вивільнити пригнічені емоції, трансформувати біль у творчу енергію. Пошук ресурсів здійснюється на трьох рівнях — внутрішньому (власні якості, переконання), міжособистісному (люди, які підтримують), і соціальному (спільнота, культура, природа, духовність).

Важливо, що саме тут відбувається перехід від зосередження на проблемі до пошуку рішень, від почуття безсилля — до усвідомлення власних

можливостей. Практика вдячності, формування почуття надії та віри в життя допомагають повернути емоційний баланс і мотивацію до дії.

4 напрям — «Формування стратегій подолання та планування майбутнього» — завершує програму й має інтеграційний характер. Його головне завдання — допомогти учасникам усвідомити позитивні зміни, що відбулися протягом попередніх етапів, та закріпити нові адаптивні моделі поведінки. Учасники вчаться формулювати реалістичні життєві цілі, розробляти плани їх досягнення, усвідомлювати власну відповідальність за майбутнє. Під час тренінгових занять розвиваються навички упевненості, самооцінки, комунікації, управління стресом і постановки пріоритетів. Важливим підсумковим моментом є інтеграція отриманого досвіду — перехід від «травматичного минулого» до «ресурсного теперішнього» і «усвідомленого майбутнього». Психологічно це означає завершення процесу внутрішнього відновлення, коли особа знову починає сприймати себе суб'єктом життя, здатним діяти, творити й планувати.

Запропонована програма базується на поєднанні методів когнітивно-поведінкової терапії, арт-терапії, майндфулнес-практик, релаксаційних і тілесно-орієнтованих технік. Такий міждисциплінарний підхід забезпечує всебічний вплив — когнітивний, емоційний і поведінковий. Вона враховує закономірності посттравматичних змін, типові реакції людей на воєнні події, а також необхідність поступового переходу від етапу стабілізації до етапу розвитку.

Ключовим принципом програми є безпечність — створення довірливого середовища, у якому учасники можуть відкрито ділитися своїми переживаннями, не боячись осуду. Додатковими принципами є добровільність, емпатійність, ресурсна спрямованість і індивідуальний підхід.

Реалізація цих принципів забезпечує позитивну динаміку психологічного стану учасників: поступове зниження рівня тривожності, підвищення відчуття контролю, розвиток емоційної саморегуляції, зростання впевненості у власних силах.

Психологічний ефект програми проявляється у кількох вимірах:

1. Емоційний: стабілізація настрою, зниження частоти стресових реакцій, зменшення відчуття безнадії.
2. Когнітивний: формування конструктивного мислення, зменшення катастрофізації, розвиток усвідомленості.
3. Фізіологічний: зниження тілесної напруги, покращення сну, нормалізація дихання.
4. Соціальний: відновлення комунікації, підвищення рівня емпатії, зміцнення соціальних зв'язків.
5. Екзистенційний: повернення почуття сенсу життя, надії та віри в майбутнє.

Запропонована програма може бути ефективно використана у різних соціально-психологічних контекстах — у роботі з внутрішньо переміщеними особами, ветеранами, членами їхніх родин, студентською молоддю, працівниками освітніх і медичних закладів, волонтерами. Її структура гнучка й може адаптуватися під конкретну цільову аудиторію, вік, рівень стресу або тип психологічних труднощів. Завдяки поєднанню психоосвітніх, терапевтичних і тренінгових компонентів, програма не лише допомагає долати наслідки травматичних подій, а й формує культуру психологічного здоров'я.

Вона сприяє розвитку у громадян уміння піклуватися про власний психоемоційний стан, вчасно звертатися по допомогу, застосовувати ефективні стратегії самопідтримки.

У перспективі програму можна масштабувати в рамках освітніх курсів, груп психологічного відновлення або центрів ментального здоров'я. Її використання дає змогу забезпечити не лише індивідуальне, а й суспільне відновлення — зміцнення психологічної стійкості українського народу, підвищення рівня колективної емпатії та соціальної згуртованості.

Отже, проведення програми психологічної підтримки осіб, які переживають наслідки воєнних подій, довело її ефективність і актуальність у сучасних умовах. Робота за всіма чотирма напрямками забезпечила комплексний психокорекційний вплив, який проявився у позитивній динаміці емоційного

стану учасників, зниженні рівня тривожності, появі нових поведінкових стратегій і відновленні життєвої активності.

Програма продемонструвала, що системна психологічна допомога, побудована на принципах безпечності, емпатійності, опори на ресурси та особистісної активності, здатна стати потужним інструментом посттравматичного відновлення. Її результати підтверджують, що навіть після найтяжчих випробувань людина має потенціал до зростання, розвитку й самореалізації.

Запропонована програма може бути використана як ефективна модель психологічної реабілітації в умовах війни та післявоєнного відновлення. Вона сприяє формуванню внутрішньої стійкості, відповідальності за власний стан, розвитку довіри до себе та світу, а також підвищенню загального рівня ментального здоров'я населення України.

3.2. Аналіз ефективності впровадження психокорекційної програми

З метою оцінки ефективності впровадження розробленої програми психологічної підтримки було проведено повторне тестування респондентів після завершення формувального етапу. Психокорекційна програма включала елементи когнітивно-поведінкової терапії, арттерапії, релаксаційних технік та майндфулнес-практик. Основними цілями програми були:

- зниження рівня тривожності та емоційної напруги;
- розвиток навичок емоційної саморегуляції;
- формування адаптивних моделей мислення;
- зміцнення психологічної стійкості.

Повторне тестування проводилось за тими ж методиками, що й на констатувальному етапі: шкала тривожності Бека, методика визначення емоційного вигорання та опитувальник ірраціональних установок А. Елліса.

Участь у формувальному експерименті взяли 32 респонденти віком від 18 до 55 років, які перебували у стані підвищеної емоційної напруги, спричиненої

війною. До вибірки увійшли як військовослужбовці та ветерани бойових дій, так і цивільні особи, які пережили втрату домівки, вимушене переселення або тривалий стресовий вплив через воєнну ситуацію.

Дослідження проводилось у форматі індивідуальних та групових занять у межах психологічної програми, що забезпечувала безпечний і підтримувальний простір для учасників. Програма реалізовувалася протягом чотирьох тижнів і включала цикл тематичних тренінгів, спрямованих на стабілізацію емоційного стану, розвиток навичок саморегуляції та зниження рівня тривожності.

Особлива увага під час занять приділялася формуванню навичок усвідомленості, відновленню відчуття внутрішнього контролю та переосмисленню травматичного досвіду. Заняття поєднували психоедукаційні блоки з практичними вправами — дихальними техніками, елементами арттерапії, візуалізацією, тілесними вправами та техніками самопідтримки.

Результати повторного тестування засвідчили позитивні зміни у психоемоційному стані респондентів після проходження програми психологічної підтримки. У більшості учасників спостерігалось суттєве зниження рівня тривожності, покращення емоційної стабільності та зменшення симптомів емоційного вигорання. У респондентів також відзначено підвищення рівня усвідомленості власних емоцій, покращення здатності до саморегуляції та використання конструктивних способів подолання стресових ситуацій. Учасники відзначали, що завдяки отриманим знанням і практикам змогли краще розуміти свої реакції, керувати емоційними станами, а також відчули зростання внутрішнього ресурсу та впевненості у власних силах.

За підсумками аналізу отриманих даних можна зробити висновок, що впроваджена психокорекційна програма має високу ефективність у зниженні рівня тривожності та емоційної напруги, сприяє розвитку навичок саморегуляції, формуванню позитивного мислення та зміцненню психологічної стійкості. Отримані результати підтверджують доцільність подальшого використання подібних програм у роботі з різними категоріями населення, які зазнали впливу воєнних подій, а також необхідність розширення їх масштабів для забезпечення

психічного здоров'я та соціальної адаптації громадян у післявоєнний період, що відображено у таблиці 3.7 «Динаміка показників тривожності до та після впровадження програми»:

Таблиця 3.7.

Динаміка показників тривожності до та після впровадження програми

Показники тривожності	До програми (M±m)	Після програми (M±m)	t-критерій Стьюдента	Рівень значущості (p)
Реактивна тривожність	55,8 ± 1,9	44,6 ± 1,8	3,42	p < 0,01
Особистісна тривожність	52,1 ± 2,0	42,8 ± 1,7	3,35	p < 0,01
Клінічно виражена тривога	62,4 ± 2,1	50,3 ± 1,8	3,76	p < 0,01
Загальний рівень тривожності	56,7 ± 1,7	46,2 ± 1,6	3,59	p < 0,01

Отримані результати, наведені у таблиці 3.1, свідчать про виражену позитивну динаміку емоційного стану учасників після проходження психокорекційної програми. Порівняльний аналіз даних до та після її впровадження засвідчив статистично значуще зниження рівнів як реактивної, так і особистісної тривожності, а також клінічно вираженої тривоги (p < 0,01). Це вказує на ефективність використаних методів психологічної підтримки у процесі формування емоційної стабільності респондентів.

Найбільш виражені зміни спостерігалися за показником клінічно вираженої тривоги, що зменшився з 62,4 бала до 50,3 бала. Така тенденція свідчить про зниження інтенсивності постійного відчуття загрози, напруження й невизначеності, характерних для стану хронічного стресу в умовах війни. Це дає

підстави стверджувати, що участь у програмі сприяла формуванню внутрішнього відчуття безпеки, довіри до себе та навколишнього середовища.

Значне покращення також зафіксовано за показником реактивної тривожності (з 55,8 до 44,6 бала), який відображає здатність особи реагувати на стресові стимули в поточних обставинах. Зменшення цього показника означає, що учасники стали менш схильними до емоційних «спалахів», панічних реакцій і неадекватних форм поведінки у кризових ситуаціях. Респонденти відзначали, що після занять їм стало легше зосереджуватись, приймати рішення і відновлювати самоконтроль навіть у стресових умовах.

Щодо особистісної тривожності, її зниження з 52,1 до 42,8 бала демонструє позитивні зміни у стабільних індивідуально-психологічних характеристиках респондентів. Це свідчить про формування більш стійкої самооцінки, розвиток внутрішньої впевненості та зменшення схильності до надмірного самоконтролю й самокритики. Таким чином, учасники не лише навчилися розпізнавати свої емоції, а й керувати ними конструктивно, що є показником зрілої емоційної регуляції.

Загальний рівень тривожності в середньому знизився майже на 18,5%, що є високим показником ефективності для короткотривалої групової програми. Отримані результати дають підстави стверджувати, що системна психокорекційна робота з особами, які пережили наслідки війни, є дієвим засобом зменшення емоційної напруги, нормалізації внутрішнього стану та підвищення психологічної стійкості. Програма сприяла відновленню відчуття контролю над життям, гармонізації емоційної сфери та зміцненню впевненості у власних силах, що має важливе значення для подальшої соціально-психологічної адаптації учасників.

Крім того, результати підтверджують, що інтегрований підхід, який поєднує когнітивно-поведінкові техніки, релаксаційні практики та арттерапевтичні методи, є найбільш ефективним у роботі з постстресовими станами, викликаними воєнними подіями. Такий підхід дозволяє впливати на всі

рівні психіки — когнітивний, емоційний і соматичний — забезпечуючи цілісне відновлення особистості.

Особливо цінним є те, що учасники програми не лише засвоїли інструменти емоційної саморегуляції, але й почали активно використовувати їх у повсякденному житті. Це свідчить про формування сталих навичок психологічного самодопомоги, що знижує ризик повторного загострення тривожності та емоційного виснаження у майбутньому.

Багато учасників відзначили, що після проходження програми вони стали краще розуміти власні реакції на стрес, своєчасно помічати перші ознаки емоційного перенапруження та вживати превентивних заходів для його зменшення. Такі зміни є свідченням підвищення рівня психологічної культури, розвитку усвідомленого ставлення до власного ментального здоров'я та зростання відповідальності за свій внутрішній стан.

Позитивним результатом програми стало й формування у учасників нової поведінкової моделі, заснованої на принципах емоційної стабільності, самопідтримки та ресурсного мислення. Вони навчилися не лише контролювати власні емоційні реакції, а й сприймати складні життєві ситуації як виклики, що стимулюють розвиток, а не як загрозу чи поразку. Зміна цього світоглядного підходу сприяє підвищенню стресостійкості, зменшенню рівня безпорадності та появі відчуття внутрішньої сили й компетентності у взаємодії зі світом.

Крім того, учасники почали активніше користуватися набутими техніками релаксації, дихання та когнітивного переосмислення не лише у кризових ситуаціях, а й у повсякденній рутині — під час навчання, роботи, спілкування з близькими. Це свідчить про інтеграцію отриманих знань і навичок у звичний спосіб життя, що є одним із ключових критеріїв ефективності будь-якої психокорекційної програми.

Можна стверджувати, що реалізація програми сприяла не лише короточасному полегшенню емоційного стану учасників, а й створенню довготривалого ефекту внутрішньої стабільності, дивитись таблицю 3.8.

«Динаміка показників ірраціональних установок до та після впровадження програми»:

Таблиця 3.8.

**Динаміка показників ірраціональних установок до та після
впровадження програми**

Ірраціональна установка	До програми ($M \pm m$)	Після програми ($M \pm m$)	t-критерій	p
Катастрофізація	$13,8 \pm 0,9$	$9,4 \pm 0,8$	3,11	<0,01
Надмірна вимогливість до себе	$19,6 \pm 1,0$	$14,8 \pm 1,0$	3,02	<0,01
Надмірна вимогливість до інших	$22,0 \pm 1,1$	$17,5 \pm 1,0$	2,85	<0,05
Фрустраційна толерантність	$25,3 \pm 1,2$	$30,1 \pm 1,1$	2,98	<0,05

Аналіз результатів, поданих у таблиці 3.2, свідчить про позитивну динаміку у зниженні рівня ірраціональних установок серед респондентів після проходження психокорекційної програми. Всі показники, які характеризують когнітивні викривлення, продемонстрували статистично значуще покращення ($p < 0,05 - p < 0,01$), що підтверджує ефективність застосованих методів когнітивно-поведінкової терапії у поєднанні з елементами арттерапії та релаксаційних технік.

Найбільше зниження спостерігалось за показником «катастрофізація», який зменшився з 13,8 до 9,4 бала. Це свідчить про те, що після участі у програмі респонденти рідше схильні перебільшувати негативні події, очікувати найгіршого сценарію та сприймати тимчасові труднощі як безвихідні. Така зміна

є одним із ключових показників зменшення тривожності, адже саме катастрофічне мислення часто підтримує хронічний страх і безпорадність у людей, які пережили воєнні події.

Помітна позитивна динаміка також простежується за показником «надмірна вимогливість до себе», який знизився з 19,6 до 14,8 бала. Це вказує на зменшення внутрішнього самотиску, самокритики та почуття провини за власні емоційні реакції. Під час занять учасники навчалися приймати себе без осуду, розпізнавати свої потреби й дозволяти собі відпочинок, що сприяло формуванню більш гнучкого й доброзичливого ставлення до себе. Зменшення цього показника є важливим фактором профілактики емоційного вигорання, яке часто спостерігається серед військових, волонтерів і членів їхніх родин.

Дещо менше, але все ж значуще зниження зафіксовано за показником «надмірна вимогливість до інших» (з 22,0 до 17,5 бала). Це свідчить про покращення міжособистісної взаємодії: учасники стали більш толерантними до оточення, знизили очікування «ідеальної» поведінки інших людей, навчилися сприймати різні точки зору без агресії чи розчарування. Такі зміни особливо важливі в умовах воєнного стресу, коли напруження в міжособистісних стосунках часто призводить до конфліктів у родині чи колективі.

Показник «фрустраційної толерантності» навпаки — зріс з 25,3 до 30,1 бала, що є позитивним результатом. Це свідчить про підвищення здатності респондентів адекватно сприймати труднощі, долати розчарування без емоційних зривів і зберігати внутрішню рівновагу навіть за умов невизначеності. Під час роботи учасники практикували навички прийняття ситуацій, які не можна змінити, та зосередження на тому, що реально перебуває у сфері їхнього контролю.

Позитивні результати доводять, що впроваджена психокорекційна програма не лише допомогла знизити емоційну напругу, а й сприяла глибокій трансформації мислення учасників — переходу від деструктивних моделей сприйняття до конструктивних, реалістичних і життєствердних. Це створює основу для стабілізації психоемоційного стану, підвищення самооцінки,

розвитку емоційної стійкості та ефективної соціальної взаємодії в умовах воєнних викликів, дивитись таблицю 3.9., «Динаміка соматичних проявів стресу до і після програми»:

Таблиця 3.9.

Динаміка соматичних проявів стресу до і після програми

Симптоми стресу	До програми (%)	Після програми (%)	Δ зміни
Безсоння	65,6	34,4	–31,2
Головний біль	53,1	28,1	–25,0
М'язова напруга	68,8	40,6	–28,2
Втома	59,4	31,3	–28,1
Втрата апетиту	40,6	21,9	–18,7

Результати, подані у таблиці 3.3, демонструють суттєве зменшення частоти та інтенсивності соматичних проявів стресу серед учасників після впровадження психокорекційної програми. Порівняльний аналіз засвідчив, що у більшості респондентів після завершення курсу занять значно знизилася частота таких симптомів, як безсоння, головний біль, м'язова напруга, втома та втрата апетиту.

Зокрема, кількість осіб, які скаржилися на порушення сну, зменшилася з 65,6% до 34,4%. Цей показник є особливо важливим, оскільки безсоння є одним із ключових наслідків хронічного стресу, пов'язаного з війною. Поліпшення якості сну після проходження програми свідчить про зниження рівня емоційної напруги, стабілізацію нервової системи та відновлення фізіологічних ритмів організму.

Показник головного болю зменшився з 53,1% до 28,1%, що може бути пов'язано з освоєнням учасниками технік дихальної релаксації та тілесного розслаблення, застосованих під час програми. Зменшення м'язової напруги (з

68,8% до 40,6%) вказує на те, що учасники навчилися краще усвідомлювати сигнали свого тіла, своєчасно знімати напруження й повертати відчуття фізичного комфорту.

Значне покращення також спостерігається у зниженні втоми (з 59,4% до 31,3%) та втрати апетиту (з 40,6% до 21,9%). Це свідчить про відновлення енергетичного балансу, підвищення життєвого тону та активізації ресурсних станів. Учасники зазначали, що після кількох тижнів роботи в рамках програми з'явилося більше сил для виконання щоденних справ, відчуття спокою та стабільності.

Отримані результати підтверджують, що соматичні прояви є чутливим індикатором психоемоційного стану. Зменшення фізичних симптомів свідчить не лише про покращення тілесного самопочуття, а й про глибші позитивні зміни у внутрішньому психічному балансі. Це означає, що людина поступово виходить зі стану хронічної мобілізації, характерного для періоду воєнного стресу, і повертається до більш гармонійного функціонування.

З позицій психологічної інтерпретації можна стверджувати, що систематичне використання релаксаційних технік, дихальних вправ, елементів майндфулнесу та арттерапії сприяло відновленню зв'язку між тілом і психікою. Респонденти навчилися усвідомлювати взаємозалежність емоційних і фізіологічних реакцій, що дозволило їм ефективніше регулювати свій стан у стресових ситуаціях.

Таким чином, зменшення соматичних проявів стресу після проходження програми є переконливим свідченням її ефективності як у психологічному, так і у фізіологічному вимірі. Програма, реалізована у співпраці з ГО «Побратими війни», продемонструвала значний потенціал у напрямі комплексної реабілітації психоемоційного стану, оскільки сприяла гармонізації тіла й свідомості, зниженню хронічного напруження, покращенню сну, настрою та загального самопочуття учасників.

Отже, можна зробити висновок, що впровадження психокорекційної програми не лише позитивно вплинуло на когнітивні та емоційні показники, але

й сприяло реальному покращенню фізичного здоров'я респондентів, що підтверджує важливість цілісного підходу до відновлення психоемоційного стану в умовах війни.

3.3. Рекомендації щодо збереження емоційної стійкості та формування ресурсних стратегій подолання

Збереження емоційної стійкості в умовах воєнних дій та післявоєнного відновлення є одним із ключових чинників психологічного благополуччя особистості. Емоційна стійкість розглядається як здатність людини зберігати внутрішню рівновагу, адаптуватися до змін і діяти ефективно навіть за наявності сильного стресу чи невизначеності. У період тривалої соціальної напруги, втрат і невизначеності саме розвиток стійкості, усвідомленості та ресурсного мислення стає запорукою не лише індивідуального відновлення, а й колективної психологічної стабільності суспільства.

Першим кроком до збереження емоційної рівноваги є підвищення рівня саморефлексії — здатності спостерігати за власними емоціями, розпізнавати їхні причини й наслідки. Рекомендується щодня виділяти кілька хвилин для самоаналізу: «Що я зараз відчуваю? Чому саме це почуття виникло? Як я можу підтримати себе в цьому стані?» Таке усвідомлення допомагає запобігти накопиченню емоційної напруги та вчасно помічати ознаки виснаження.

Корисними є вправи щоденного емоційного моніторингу, ведення щоденника самопочуття, де фіксуються події, емоції та реакції. Це допомагає відстежити закономірності та зрозуміти, які ситуації викликають найбільше напруження, а які — підтримують. Поступово формується навичка розпізнавати свої емоційні “тригери” й свідомо обирати, як реагувати на них, замість того, щоб діяти імпульсивно.

Сучасні дослідження підтверджують, що емоційна саморегуляція — одна з найважливіших компетентностей психологічно зрілої особистості. Вона

включає здатність заспокоювати себе, підтримувати оптимальний рівень напруження, управляти тілесними та когнітивними реакціями на стрес.

До ефективних технік, рекомендованих для повсякденного використання, належать:

1. Дихальні вправи — повільне глибоке дихання за схемою «4–4–4–4» (вдих – затримка – видих – пауза). Це знижує активність симпатичної нервової системи, стабілізує серцевий ритм і відновлює відчуття контролю.

2. М'язова релаксація (за Джейкобсоном) — поступове напруження й розслаблення основних груп м'язів для зняття фізичного стресу.

3. Техніки “заземлення” — фокусування уваги на відчуттях тіла, звуках, запахах або предметах навколо. Це допомагає повернути свідомість у «тут і тепер», зменшуючи рівень тривоги.

4. Майндфулнес-практики (усвідомленої присутності) — спостереження за власними думками без оцінювання, що дозволяє зменшити емоційну реактивність.

Регулярне застосування цих методів сприяє зниженню стресу, покращенню сну, концентрації та загального психоемоційного самопочуття.

Психологічна рівновага неможлива без турботи про тіло. Психосоматичний зв'язок є надзвичайно тісним: стан організму безпосередньо впливає на емоції, а хронічне напруження тіла поглиблює тривогу.

- Рекомендації для підтримання фізичного балансу: регулярна фізична активність (ходьба, йога, розтяжка, плавання);
- дотримання режиму сну (7–8 годин повноцінного відпочинку);
- збалансоване харчування з достатньою кількістю води та вітамінів;
- обмеження споживання кофеїну, алкоголю, тютюну.

Також варто формувати ритуали турботи про себе — короткі дії, що приносять задоволення та спокій (читання, чайна пауза, музика, прогулянки). Такі ритуали створюють відчуття стабільності навіть у періоди зовнішньої нестабільності.

Одним із головних завдань відновлення після стресу є перенесення фокусу з проблем на ресурси. Ресурсне мислення означає здатність бачити не лише труднощі, а й можливості, не лише втрати, а й зростання, що відбувається через подолання викликів.

Для розвитку ресурсного мислення варто:

- щодня фіксувати три позитивні події або речі, за які можна бути вдячним;
- аналізувати власні сильні сторони й досягнення;
- практикувати “внутрішній діалог підтримки” замість критики;
- у складних ситуаціях ставити собі запитання: «Що я можу зробити прямо зараз, щоб полегшити свій стан?».

Цей підхід поступово змінює сприйняття дійсності: замість пасивного очікування змін формується активна позиція, заснована на вірі у власні можливості.

Важливим чинником емоційного благополуччя є наявність соціальної підтримки. Людина, яка має можливість ділитися переживаннями, відчуває себе частиною спільноти, менш схильною до емоційної ізоляції та депресії.

Рекомендується:

- підтримувати зв'язок із родиною, друзями, колегами;
- не уникати спілкування, навіть якщо є відчуття втоми;
- брати участь у волонтерських або спільнотних ініціативах;
- звертатися по професійну допомогу до психолога у випадках тривалого емоційного виснаження.

Соціальна взаємодія створює “психологічний щит”, який пом'якшує дію стресових факторів і сприяє відновленню внутрішнього відчуття безпеки.

Після періоду сильних потрясінь важливо поступово повертатися до планування майбутнього. Постановка навіть невеликих, але реалістичних цілей відновлює відчуття контролю та сенсу життя.

Рекомендації:

- формулювати коротко- та довгострокові цілі (на день, місяць, рік);

- розбивати великі завдання на маленькі кроки;
- фіксувати досягнення, навіть незначні;
- планувати не лише робочі, а й емоційні “ресурсні” активності (зустрічі, хобі, відпочинок).

У психологічному сенсі планування є способом структурувати майбутнє, що зменшує тривогу, пов’язану з невизначеністю, і стимулює внутрішню активність.

В умовах кризи саме пошук сенсу допомагає людині зберегти стійкість і не втратити віру в життя. Практики вдячності, осмислення пройденого шляху, віра у вищі цінності — це не лише духовні категорії, а й потужні психологічні ресурси.

Рекомендації:

- щовечора згадувати три речі, за які можна бути вдячним сьогодні;
- підтримувати зв’язок із власними духовними або моральними переконаннями;
- звертатися до культурних і творчих джерел натхнення (музика, мистецтво, література);
- практикувати милосердя, підтримку інших, адже допомагаючи, людина відновлює власну внутрішню силу.

Такі практики формують позитивну емоційну спрямованість і сприяють глибшому відчуттю цінності життя.

Для фахівців соціальної, освітньої, медичної або волонтерської сфер важливо пам’ятати про ризик емоційного вигорання. Постійний контакт із чужим болем, перевтома, брак часу на відновлення можуть призвести до втрати емпатії й апатії.

Рекомендації:

- чітко розмежовувати робочий і особистий простір;
- вчасно відпочивати, навіть короткочасно;
- навчитися казати “ні” надмірним обов’язкам;
- використовувати техніки короткої релаксації між робочими етапами;

- отримувати супервізійну або колегіальну підтримку.

Піклуючись про себе, фахівець зберігає здатність ефективно допомагати іншим і уникати професійного виснаження.

Особлива увага має приділятися формуванню емоційної стійкості у підлітків і дітей, які є більш вразливою групою. Рекомендується навчати їх простим способам регуляції емоцій: глибокому диханню, техніці “зупинись і подумай”, творчому самовираженню (малювання, ліплення, музика). Дорослим важливо демонструвати приклад спокійного реагування на стрес, пояснювати події зрозумілою мовою, забезпечувати відчуття безпеки й підтримки. Сімейне спілкування, спільне дозвілля, обговорення почуттів сприяють відновленню довіри й стабільності у дітей.

Отже, емоційна стійкість — це не вроджена риса, а комплексна навичка, яку можна розвивати систематично. Вона ґрунтується на усвідомленості, прийнятті, самопідтримці та здатності бачити у складних обставинах не лише загрозу, а й можливість для зростання. Формування ресурсних стратегій подолання дозволяє людині не лише адаптуватися до стресу, а й зміцнити свою особистісну зрілість, розвинути відповідальність, емпатію та віру у власні сили.

Дотримання запропонованих рекомендацій сприяє:

- зменшенню впливу хронічного стресу;
- відновленню емоційної рівноваги;
- підвищенню ефективності діяльності;
- розвитку навичок саморегуляції;
- формуванню позитивного бачення майбутнього.

Таким чином, впровадження стратегій збереження емоційної стійкості має не лише індивідуальне, а й суспільне значення — воно сприяє відновленню психологічного потенціалу нації, її згуртованості та стійкості перед викликами сьогодення.

Для досягнення тривалого ефекту важливо не лише опанувати запропоновані методи, але й інтегрувати їх у щоденну практику життя. Емоційна

стійкість формується не за один день — це процес, який потребує постійної уваги та свідомої праці над собою.

Рекомендується поступово перетворювати навички саморегуляції на звичку:

- розпочинати день із короткої практики усвідомленого дихання або позитивної афірмації;
- протягом дня фіксувати моменти напруги й одразу реагувати на них техніками «заземлення»;
- завершувати день рефлексією — коротким аналізом того, що вдалося зробити добре, за що можна бути вдячним собі та іншим.

Завдяки таким мікро-діям формується стійкий внутрішній ресурсний цикл: усвідомлення, регуляція, вдячність, відновлення. Цей цикл допомагає людині не лише реагувати на стрес, а й запобігати його накопиченню.

Крім того, важливо навчитися помічати власні межі — фізичні, емоційні, часові. Людина, яка вміє вчасно зупинитися, перепочити, звернутися по допомогу або сказати “ні” надмірним вимогам, демонструє зрілість, а не слабкість. Відповідальне ставлення до себе є запорукою довготривалої психологічної стійкості.

Формування емоційної стійкості тісно пов’язане з розвитком психологічної культури суспільства. У нашій культурі тривалий час існували стереотипи щодо вираження емоцій, звернення до психолога або необхідності дбати про психічне здоров’я. Сучасні реалії показали, що саме відкритість до власних почуттів, готовність говорити про них і вчасно звертатися по допомогу є проявом зрілості, а не слабкості.

Підвищення рівня психологічної культури передбачає:

- популяризацію знань про емоційне здоров’я в освітньому середовищі;
- проведення тренінгів і семінарів для різних вікових груп;
- розвиток програм психологічної просвіти у громадах;

- підтримку соціальних ініціатив, спрямованих на профілактику стресу та вигорання.

Така діяльність сприяє не лише підвищенню індивідуальної стійкості, а й зміцненню психологічного імунітету суспільства в цілому.

Окрему роль у процесі збереження емоційної рівноваги відіграє фахівець-психолог. Його завдання полягає не лише у наданні допомоги в кризових ситуаціях, а й у супроводі процесу особистісного розвитку клієнта. Психолог повинен бути прикладом емоційної зрілості, емпатії та відповідального ставлення до власного психічного стану.

Рекомендується, щоб фахівці дотримувалися таких принципів у роботі з людьми, які пережили травматичний досвід:

- емпатійне слухання без оцінювання та примусу;
- підтримка автономії клієнта, заохочення до самостійного прийняття рішень;
- орієнтація на ресурси, а не лише на симптоми;
- використання м'яких тілесних, арт-терапевтичних і когнітивно-поведінкових методів;
- забезпечення безпеки та довіри в терапевтичному просторі.

Завдяки цьому психологічна допомога стає не просто реакцією на кризу, а процесом розвитку особистісної компетентності, усвідомленості та внутрішньої сили клієнта.

Слід підкреслити, що емоційна стійкість формується не лише на індивідуальному, а й на соціальному рівні. Підтримувальне середовище — це сім'я, громада, освітні чи професійні колективи, у яких панує атмосфера взаємоповаги, довіри й взаємодопомоги. Важливо, щоб соціальні інституції забезпечували умови для емоційного благополуччя громадян:

- у школах і вишах — проводили уроки та курси психогігієни, навчання стресостійкості;
- на робочих місцях — створювали програми профілактики вигорання та підтримки персоналу;

– у громадах — розвивали ініціативи взаємопідтримки, арт-простори, групи самопомоги.

Формування культури взаємної турботи та підтримки є одним із найефективніших способів колективного подолання наслідків війни та стресу. Саме через згуртованість і солідарність суспільство набуває колективної психологічної стійкості.

Система формування емоційної стійкості не є статичною. Вона потребує постійного вдосконалення з урахуванням нових наукових даних і соціальних викликів.

Серед перспектив розвитку варто виділити:

- розроблення цифрових інструментів психологічної підтримки (мобільних застосунків для релаксації, медитацій, самоконтролю настрою);
- впровадження програм колективної психологічної грамотності у громадах;
- проведення довготривалих досліджень ефективності різних стратегій подолання стресу;
- інтеграцію психоосвітніх модулів у систему національної освіти.

У майбутньому розвиток ресурсного підходу в психології сприятиме створенню комплексної моделі відновлення суспільства після воєнних травм, де ключову роль відіграватиме саме людина — її внутрішня сила, гідність і здатність до зцілення.

Отже, емоційна стійкість — це багатовимірне психологічне утворення, яке охоплює когнітивні, емоційні, поведінкові та соціальні компоненти. Її формування можливе лише за умови усвідомленого ставлення до себе, готовності до внутрішніх змін і підтримки з боку соціального середовища.

Використання описаних у цьому розділі стратегій дає змогу людині не лише ефективно долати стресові ситуації, а й перетворювати їх на досвід зростання. Застосування технік саморегуляції, усвідомленого дихання, арт-терапії, практик вдячності, соціальної взаємодії та планування майбутнього допомагає підтримувати баланс навіть у складних життєвих обставинах.

Збереження емоційної стійкості — це не одноразовий результат, а динамічний процес постійного розвитку особистості. Людина, яка володіє ресурсними стратегіями подолання, має більшу здатність до адаптації, творчості, співчуття та самореалізації. На суспільному рівні це означає формування культури стійкості, що стає фундаментом для національного відродження, єдності та відновлення після травматичних подій.

Підсумовуючи, можна стверджувати: емоційна стійкість — це сила, що народжується з усвідомлення, вдячності, любові та віри у власний потенціал. Саме вона є тією внутрішньою опорою, яка дозволяє людині пройти крізь найтяжчі випробування й залишитися цілісною, здатною творити, підтримувати інших і будувати майбутнє.

Систематичний розвиток емоційної стійкості потребує глибокого аналізу не лише особистісних характеристик, але й культурних, соціальних і навіть політичних умов. Важливо, щоб цей процес супроводжувався розвитком певних інфраструктурних умов, які створюють підтримку для тих, хто шукає способи подолати стрес чи психологічні труднощі. Відповідальне ставлення до психічного здоров'я є ключовим моментом у будівництві здорового, продуктивного та емоційно стабільного суспільства.

Одним із найефективніших способів реалізації стратегії збереження емоційної стійкості є створення простору для самопізнання та самовираження. Це може бути як індивідуальна практика, так і колективна. Тому велике значення мають спільні групи підтримки, соціальні ініціативи, арт-терапевтичні простори, які забезпечують можливість для людей не лише зцілюватися, а й формувати міжособистісні зв'язки.

Суспільство має ставати більш відкритим до теми психічного здоров'я. Враховуючи важливість підтримки, ініціативи, які пропонують психологічну допомогу через різноманітні канали (наприклад, онлайн платформи чи центри підтримки), можуть стати значущими інструментами. Вони забезпечують доступ до терапії та ресурсів людям, які переживають стрес або мають труднощі з емоційною стійкістю. Зокрема, інтеграція цифрових рішень — мобільних

додатків, онлайн-курси або вебіари, що допомагають користувачам контролювати свої емоції і розвивати стресостійкість, може значно полегшити доступ до ресурсів підтримки. Такі інструменти можуть бути частиною загальної стратегії з формування психологічного благополуччя на рівні громади чи навіть країни.

Однією з ключових проблем є недостатнє висвітлення теми емоційної стійкості та стресостійкості в навчальних закладах. Школи та університети мають великий потенціал для формування здорової психічної культури у молоді. Впровадження уроків чи тренінгів із розвитку емоційної грамотності, навчання методам саморегуляції та запобігання вигоранню можуть стати важливою складовою освітньої програми. Освітні заклади повинні не лише інформувати, а й допомагати студентам і учням формувати практичні навички для здорового управління стресом. Крім того, університети можуть стати центрами просвітницької діяльності, проводячи заходи з підвищення психологічної культури та збереження психічного здоров'я.

Варто також звернути увагу на програму профілактики стресу серед працівників на робочих місцях. Компанії та організації мають забезпечити своїм співробітникам умови для розвитку емоційної стійкості. Це включає не лише психологічну підтримку, але й створення умов для профілактики вигорання, включаючи регулярні тренінги, ресурси для самодопомоги та управління стресом, а також організацію збалансованого робочого процесу.

Не менш важливим є розуміння важливості психологічної підтримки під час кризових моментів — будь то війна, природні катастрофи чи економічні труднощі. Психологи повинні бути готовими до роботи з людьми, що пережили травму, допомагаючи їм не лише подолати перші шоківі симптоми, але й допомагати інтегрувати досвід травми в їхнє життя таким чином, щоб це стало точкою росту та відновлення. Практика психолога повинна базуватись на емпатії, підтримці автономії клієнта та застосуванні різних терапевтичних методів, від когнітивно-поведінкових до арт-терапевтичних, що допомагають

людині повернутися до нормального емоційного балансу. Це стає основою для відновлення і самопідтримки в майбутньому.

Завдяки розвитку підтримуючих ініціатив на рівні громади, колективів та громадських організацій можна значно зміцнити соціальний капітал і створити атмосферу взаємоповаги й співпраці. Наприклад, у громадах можна створювати арт-простори, групи самодопомоги та культурні проекти, що сприяють розвитку емоційної стійкості. Такі ініціативи допомагають людям не лише подолати труднощі, але й зміцнити відчуття приналежності до громади. Залучення до творчих проектів та соціальних активностей дає можливість кожному учаснику відчувати свою важливість та значущість, що позитивно впливає на їхнє емоційне благополуччя.

Зі зміною соціальних умов та новими викликами, які постають перед суспільством, формування емоційної стійкості стає необхідним аспектом для будь-якої громади чи нації. Техніки саморегуляції, такі як усвідомлене дихання, медитації, методи зниження стресу, допоможуть людству відновити не лише внутрішній баланс, але й колективну психологічну стабільність.

Психологічні дослідження та практичні підходи щодо адаптації до нових соціальних умов, методики подолання стресу, а також створення ресурсних підходів до відновлення суспільства можуть стати основою для довгострокового стратегічного плану національного відродження після великих травм.

Підсумовуючи, можна зазначити, що емоційна стійкість є не тільки важливим аспектом для індивідуального розвитку, але й основою для відновлення соціальної структури після кризових явищ. Вона охоплює всі рівні – від особистісного до національного – і залежить від розвитку ресурсних стратегій подолання стресу, психологічної підтримки та вдосконалення соціальної та культурної структури. Людина, яка розвиває емоційну стійкість, має більше шансів на успіх у подоланні життєвих труднощів і стає носієм позитивних змін не лише для себе, а й для свого оточення, нації, а в кінцевому підсумку і для всієї планети.

Саме через вдосконалення емоційної стійкості ми можемо побудувати майбутнє, де стрес, конфлікти й труднощі перетворюються на цінний досвід і на шлях для зростання та розвитку, як особистісного, так і суспільного.

Висновки до третього розділу:

У третьому розділі магістерського звіту було розроблено, впроваджено та проаналізовано психологічну програму підтримки й корекції психоемоційного стану українців, спрямовану на стабілізацію емоційної сфери, підвищення стресостійкості, розвиток навичок саморегуляції й відновлення внутрішнього відчуття безпеки в умовах війни. Розробка цієї програми стала логічним продовженням попереднього емпіричного дослідження, результати якого виявили високий рівень емоційного напруження, тривожності, соматичних симптомів стресу та значне поширення ірраціональних установок серед населення.

Ураховуючи отримані дані, основною метою програми було не лише зменшення симптомів психоемоційного виснаження, а й створення умов для відновлення ресурсного потенціалу особистості, розвитку її внутрішньої сили, почуття опори та стійкості. Психокорекційна програма ґрунтувалася на принципах гуманістичної психології, позитивної психотерапії та когнітивно-поведінкових технологій, що у своїй сукупності забезпечили системний і гнучкий підхід до вирішення поставлених завдань.

Методологічною основою стали такі напрями:

- когнітивно-поведінковий підхід, який дозволяє виявити й трансформувати деструктивні переконання та автоматичні думки, що підтримують тривогу;
- арттерапевтичний підхід, який забезпечує безпечний простір для вираження й опрацювання емоцій через творчість;
- тілесно-орієнтована терапія, що допомагає знизити рівень соматичної напруги, відновити зв'язок між тілом і свідомістю;

– ресурсно-орієнтований та майндфулнес-підходи, які навчають фокусуватися на теперішньому моменті, усвідомлювати власні почуття та черпати силу з позитивних аспектів життя.

Програма складалася з чотирьох взаємопов'язаних напрямів, що охоплювали послідовні етапи психологічної підтримки:

1. Усвідомлення власного емоційного стану.

Цей етап був спрямований на формування в учасників здатності розпізнавати, називати та приймати свої емоції без осуду. Завдяки психоосвітнім елементам і арттерапевтичним вправам («Моя емоційна карта», «Дерево почуттів», «Голос моїх емоцій») учасники навчилися краще розуміти власні реакції, відновили контакт із внутрішнім світом і усвідомили, що емоційні переживання є природною частиною адаптації до стресових подій. Це дало змогу зменшити рівень внутрішньої тривоги та почати процес емоційного відновлення.

2. Подолання тривожності та відновлення відчуття безпеки.

На цьому етапі робота була спрямована на навчання технік тілесного розслаблення, дихальної регуляції, аутогенного тренування й майндфулнес-практик. Завдяки вправам («Квадратне дихання», «Дихання 4–7–8», «Сканування тіла», «Заземлення») учасники опанували методи зниження соматичної напруги, усвідомили взаємозв'язок між тілом і психікою. Застосування прогресивної м'язової релаксації та вправ на концентрацію уваги дозволило зменшити інтенсивність фізичних симптомів стресу — головного болю, безсоння, тремтіння, прискореного серцебиття тощо. У процесі когнітивно-поведінкової роботи особлива увага приділялася корекції ірраціональних установок («катастрофізація», «надмірна вимогливість до себе й інших»), які, як показало емпіричне дослідження, мають високу поширеність серед респондентів. Учасники навчалися розпізнавати автоматичні деструктивні думки, замінювати їх на реалістичніші й доброзичливіші щодо себе переконання. Це сприяло розвитку внутрішньої впевненості, зниженню самоосуду й посиленню відчуття контролю над ситуацією.

3. Відновлення життєвих ресурсів. Цей напрям мав на меті відновлення внутрішнього потенціалу особистості через актуалізацію почуття вдячності, віри, духовності, креативності та соціальної підтримки. Використання арттерапевтичних методів («Мій внутрішній світ», «Малюнок моєї сили», «Мандала гармонії», «Коло підтримки») сприяло вираженню пригнічених емоцій, переосмисленню травматичного досвіду та пошуку внутрішніх джерел енергії. Особливий ефект мав елемент «ресурсного колажу» та вправа «Три кола підтримки», у яких учасники візуалізували свої внутрішні та зовнішні ресурси — близьких людей, духовні цінності, власні сили й навички. Це сприяло відновленню почуття опори, зміцненню віри у власні можливості, зменшенню відчуття безпорадності.

4. Формування стратегій подолання й планування майбутнього. На заключному етапі програми учасники переходили від стану емоційного відновлення до активного життєвого планування. Через вправи («Лист надії», «Щоденник вдячності», «Мої три сили сьогодні») вони вчилися фокусуватися на позитивних аспектах життя, ставити реалістичні цілі, формувати адаптивні стратегії подолання труднощів. Психологічна підтримка в цьому етапі мала екзистенційний характер: допомагала відновити почуття сенсу, духовну опору та віру у власну спроможність будувати майбутнє навіть після пережитих втрат.

Результати впровадження програми підтвердили її високу дієвість. Було зафіксовано статистично значуще зниження рівня реактивної та клінічно вираженої тривожності, а також загальне покращення емоційного фону. Учасники демонстрували більш оптимістичне ставлення до життя, розвиток почуття вдячності, віри, надії, підвищення рівня фрустраційної толерантності. Відзначено також зниження рівня тілесного напруження, нормалізацію сну, зменшення кількості психосоматичних скарг.

Крім того, було зафіксовано значне покращення міжособистісних взаємин у групах: учасники стали більш відкритими до спілкування, розвинули емпатію, готовність надавати підтримку іншим. Це свідчить про активізацію соціальних і

комунікативних ресурсів, які є важливими чинниками психологічного відновлення у кризових умовах.

На підставі отриманих результатів можна зробити висновок, що програма психологічної підтримки українців, розроблена в рамках дослідження, є ефективним інструментом психоемоційної стабілізації та профілактики хронічного стресу. Її структура дозволяє використовувати як у групових, так і в індивідуальних форматах роботи. Вона може бути адаптована для різних цільових аудиторій: студентської молоді, працівників критичної інфраструктури, внутрішньо переміщених осіб, волонтерів, а також військовослужбовців і членів їхніх родин.

Практична значущість програми полягає в тому, що вона поєднує дієві інструменти психологічної допомоги з глибоким розумінням соціального контексту війни. Її реалізація сприяє не лише зниженню індивідуального рівня тривожності, а й зміцненню психологічної безпеки суспільства в цілому. У ширшій перспективі такі програми можуть стати основою для державної стратегії відновлення ментального здоров'я українців у післявоєнний період.

Отже, проведене дослідження підтвердило, що цілеспрямована психологічна підтримка є невід'ємною складовою соціальної стійкості нації. Розроблена програма довела свою ефективність у стабілізації психоемоційного стану, підвищенні внутрішньої мотивації, розвитку самоприйняття, віри в майбутнє та формуванні нових життєвих смислів. У цьому контексті психологічна допомога стає не лише засобом індивідуального зцілення, а й потужним чинником духовного відродження, допомагаючи людям знайти сили для відновлення та продовження боротьби за краще майбутнє.

Програма, яка фокусується на цілісному підході до особистісного розвитку та підтримки, показала, що навіть у найскладніших умовах війни люди можуть відновити свої внутрішні ресурси і знайти нові сенси у повсякденному житті. Психологічні техніки, спрямовані на зменшення стресу та розвитку стійкості, допомогли учасникам подолати відчуття безнадійності, сприяючи не тільки психологічному, а й соціальному відновленню. Важливим аспектом є також роль

групової підтримки, яка дозволяє людям відчувати себе частиною спільноти, що переживає схожі труднощі.

Завдяки системному підходу, програма сприяла не лише покращенню індивідуального стану, але й формуванню більш гнучких, адаптованих до змінних умов соціальних структур. Важливою є також роль психологів і соціальних працівників, які стали не тільки професіоналами, але й важливими носіями надії та довіри для громадян, які пережили травматичні події війни.

ВИСНОВКИ

У процесі виконання кваліфікаційної роботи на тему «Психоемоційний стан українців в умовах війни» було реалізовано комплексне теоретико-емпіричне дослідження, спрямоване на виявлення особливостей емоційного реагування, психічної стійкості та адаптаційних механізмів українців у надзвичайних соціально-політичних умовах. Проведене дослідження дало змогу глибоко розкрити специфіку впливу воєнних подій на психіку громадян, виявити закономірності змін у структурі психоемоційного стану особистості та визначити шляхи його стабілізації.

1. Здійснено теоретичний аналіз проблеми психоемоційного стану особистості. Було визначено, що психоемоційний стан — це інтегральне психічне утворення, що поєднує емоційні, когнітивні, мотиваційні та поведінкові компоненти, які відображають внутрішню реакцію людини на зовнішні події. В умовах війни цей стан набуває особливого характеру: домінують почуття тривоги, безпорадності, страху, відчаю, але водночас — зростає рівень згуртованості, патріотизму, взаємопідтримки. Огляд наукової літератури засвідчив, що дослідження психоемоційних станів у ситуаціях збройного конфлікту раніше розглядалися переважно в контексті військової або клінічної психології. Проте війна в Україні поставила нові виклики, адже психоемоційна напруга торкнулася не лише військових, а й цивільного населення. Аналіз класичних і сучасних психологічних теорій (Л. Виготського, С. Рубінштейна, А. Маслоу, К. Роджерса, Г. Сельє, В. Франкла, К. Маслач, О. Бойка) дав змогу узагальнити методологічну базу для дослідження феномену психоемоційного стану українців у реаліях воєнного часу.

2. Визначено чинники, що впливають на психоемоційний стан українців. Проведений аналіз дозволив виокремити кілька груп таких факторів:

- психотравматичні: безпосередній досвід бойових дій, втрата близьких, обстріли, евакуація, перебування в окупації;

- соціально-економічні: втрата роботи, житла, соціального статусу, зниження рівня життя, економічна нестабільність;
- інформаційні: постійне споживання новин про війну, емоційне перевантаження, інформаційна тривога, дезінформація;
- культурно-психологічні: суспільна стигматизація звернення по психологічну допомогу, стереотипи щодо проявів емоцій у чоловіків і жінок;
- особистісно-ресурсні: рівень емоційного інтелекту, духовність, здатність до саморегуляції, наявність соціальної підтримки.

З'ясовано, що саме комбінація цих чинників визначає глибину переживань та якість адаптації людини. Серед українців, які мають міцні соціальні зв'язки, волонтерський або громадський досвід, рівень тривожності помітно нижчий, а прояви емоційного виснаження менш виражені.

3. Проведено емпіричне дослідження психоемоційного стану населення, що охопило 32 респонденти віком від 18 до 55 років. До вибірки увійшли представники обох статей — студенти, працівники різних професій, внутрішньо переміщені особи та жителі прифронтових територій. Результати опитування показали, що 62,5% респондентів відчувають значний негативний вплив війни на власний емоційний стан, ще 31,3% — помірний вплив. Лише 6,2% повідомили, що не помічають емоційних змін, що може свідчити про психологічне заперечення або адаптивну десенсибілізацію.

Дослідження за допомогою шкали тривожності Бека (BAI) виявило у більшості учасників середній рівень тривожності, а близько третини продемонстрували високі показники, що свідчить про наявність хронічного емоційного напруження. Методика визначення емоційного вигорання (за К. Маслач) показала, що значна частина респондентів має ознаки емоційного виснаження та редукції особистісних досягнень.

Отримані дані підтвердили, що війна викликає глибокі емоційні зміни, які проявляються у зниженні настрою, апатії, страхах, порушеннях сну, підвищеній дратівливості. Водночас частина респондентів демонструє підвищену

психологічну стійкість, що вказує на дію адаптаційних механізмів і внутрішніх ресурсів.

4. Здійснено аналіз результатів та інтерпретація емпіричних даних. Проведений кореляційний аналіз показав, що існує стійкий взаємозв'язок між рівнем соціальної підтримки та психоемоційним станом: чим сильніше людина відчуває підтримку з боку родини, друзів, колег чи волонтерських спільнот, тим нижчий рівень тривожності та депресії. Виявлено також залежність між віком респондентів і типом емоційних проявів:

- молодь (до 34 років) частіше демонструє реакції гострого стресу та підвищеної тривожності;
- люди середнього віку схильні до емоційного виснаження, втрати мотивації;
- старше покоління характеризується песимістичними оцінками майбутнього та відчуттям безпорадності.

Дослідження підтвердило гіпотезу, що високий рівень психоемоційної стійкості забезпечується поєднанням індивідуально-психологічних рис (оптимізм, саморегуляція, духовність) та соціальних ресурсів (спільнота, підтримка, довіра). Таким чином, навіть за умов тривалого стресу людина може зберігати відносну емоційну рівновагу за наявності соціальної інтегрованості.

5. Розроблено практичні рекомендації і перспективи подальших досліджень. У межах п'ятого завдання запропоновано систему практичних рекомендацій, спрямованих на покращення психоемоційного стану населення України. Основні напрями включають:

- розвиток психологічної грамотності населення, популяризацію знань про психічне здоров'я, подолання стигми звернення до психолога;
- створення державних і громадських програм підтримки, орієнтованих на ветеранів, волонтерів, внутрішньо переміщених осіб, дітей і підлітків;
- впровадження освітніх курсів і тренінгів із саморегуляції, керування емоціями, розвитку стресостійкості;

- застосування сучасних психотерапевтичних методів (когнітивно-поведінкової терапії, арттерапії, методів усвідомленості);
- підтримку програм посттравматичного зростання як основи для відновлення внутрішніх ресурсів особистості та суспільства.

Такі заходи мають не лише індивідуальне, а й суспільне значення, адже ментальне здоров'я є ключовим чинником відновлення нації після війни.

Отже, результати дослідження довели, що війна є потужним психотравмуючим чинником, який змінює структуру психоемоційного стану українців, впливаючи на всі рівні психічного функціонування — від емоційного до поведінкового. Проте водночас українське суспільство демонструє високий рівень психологічної адаптації, солідарності та внутрішньої сили. Виявлені закономірності свідчать, що попри глибокий стрес, українці здатні до самозбереження, взаємопідтримки й посттравматичного зростання. Цей феномен є важливим психологічним ресурсом, який має стати основою державної політики у сфері ментального здоров'я.

Таким чином, магістерське дослідження не лише підтвердило висунуту гіпотезу, а й визначило перспективи подальших наукових пошуків у напрямі психологічної реабілітації, формування культури ментального благополуччя та розвитку системи національної психологічної підтримки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кічула М. Я., Заворотна В. М., Трущенко Л. В., Вишньовський А. В. Психічне здоров'я студентів в умовах воєнного стану як соціальна парадигма // Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. 2024. № 4. С. 23–28.
2. Клименко І., Козерацька О., Грачук В. Психічне здоров'я дітей та підлітків в умовах воєнного стану // Сучасна медицина, фармація та психологічне здоров'я. 2025. Т. 1, № 19. С. 24–29.
3. Савелюк Н. М. Психосемантичні виміри переживання психоемоційних станів українцями в умовах війни // Наукові записки. Серія: Психологія. 2024. № 1. С. 19.
4. Шопша М., та ін. Вплив воєнної ситуації на психічні стани населення України та їх арт-терапевтична психокорекція // Сучасна медицина, фармація та психологічне здоров'я. 2023.
5. Сумарюк Б. Психічне здоров'я волонтерів у часі війни // Сучасна медицина, фармація та психологічне здоров'я. 2024.
6. Фуштей О., Ландік К. Проблеми адаптації внутрішньо переміщених осіб // Наукові записки ВДПУ. 2024.
7. Біскуп М., Волинець Н. Психологічні заходи підвищення стресостійкості внутрішньо переміщених осіб // Grail of Science. 2024.
8. Лях В., Петрович В. Соціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб, які втратили роботу // Humanitas. 2024.
9. Колосок А., Буднік С. Соціальний захист внутрішньо переміщених осіб // Humanitas. 2024.
10. Психічне здоров'я в умовах війни : матеріали І Всеукраїнської конференції НУБіП. 2023.
11. Міністерство охорони здоров'я України. Національна стратегія розвитку системи охорони психічного здоров'я до 2030 року. 2021. URL: <https://moz.gov.ua>

12. Українська асоціація психотерапії. Психологічна підтримка під час війни. 2023. URL: <https://uap.org.ua>
13. Центр психічного здоров'я Міністерства охорони здоров'я України. Психосоціальна підтримка у кризових ситуаціях. 2023. URL: <https://moz.gov.ua>
14. Veteran Hub. Звіт про психологічну допомогу ветеранам. 2022–2023. URL: <https://veteranhub.org.ua>
15. Карітас України. Програма МНПСС: результати 2023. 2023. URL: <https://caritas.ua>
16. Національний університет «Києво-Могилянська академія». Дослідження психоемоційного стану українців. 2023. URL: <https://nlu.edu.ua> або <https://naukma.ua>
17. Програма розвитку ООН (UNDP) в Україні. Психічне здоров'я та стресостійкість громад. 2023. URL: <https://www.ua.undp.org>
18. Іваненко Т. А. Психологічні особливості подолання травми війни // Вісник НПУ. 2022.
19. Кульчицький І. Психологічна підтримка військовослужбовців. Львів, 2022.
20. Ярошенко Н. С. Психоемоційна регуляція у волонтерській діяльності // Психологія і суспільство. 2023.
21. ГО «Ла Страда – Україна». Психологічна підтримка жінок, які пережили війну. 2023. URL: <https://lastroda.org.ua>
22. Міністерство соціальної політики України. Звіт про реалізацію програм підтримки внутрішньо переміщених осіб. 2024. URL: <https://www.msp.gov.ua>
23. Савчук О. В. Формування емоційної стійкості в умовах невизначеності. 2024.
24. Іванова С. Г. Психологічна адаптація переселенців: емпіричне дослідження. 2024.

25. Національна психологічна асоціація України. Кризова допомога у воєнний час. 2023. URL: <https://npa.org.ua>
26. Альянс громадського здоров'я. Звіт про стан психічного здоров'я. 2024. URL: <https://aph.org.ua>
27. WHO Europe. Accessing health care in Ukraine after full-scale invasion. 2022. URL: <https://www.euro.who.int>
28. Глінченко К. Роль волонтерства у стабілізації психоемоційного стану.
29. Голубева М., Гончаренко Т. Стратегії підтримки психічного здоров'я в Україні.
30. Державна служба статистики України. Демографічні та соціальні дані в умовах війни. (рік не вказано). URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
31. Інститут психічного здоров'я МОЗ України. Звіт про стан психічного здоров'я населення. 2024. URL: <https://moz.gov.ua>
32. Іванова А., Степаненко Ю. Психічне здоров'я українських студентів під час конфлікту // Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology. URL: <https://link.springer.com/journal/127>
33. Кабінет Міністрів України. Національна стратегія з охорони психічного здоров'я 2024–2027. 2024. URL: <https://www.kmu.gov.ua>
34. Київський міжнародний інститут соціології (КМІС). Психоемоційний стан українців: звіт 2024. 2024. URL: <https://kiis.com.ua>
35. Козлова І., Литвиненко К. Психічне здоров'я підлітків в Україні під час війни // JAACAP. URL: <https://www.jaacap.org>
36. Кокун О. Психічне здоров'я українців під час війни // Journal of Loss and Trauma. URL: <https://www.tandfonline.com/toc/ulst20/current>
37. Лавренюк Н., Сидоренко Т. Психологічна допомога внутрішньо переміщеним особам: виклики.
38. Міністерство освіти і науки України. Психологічна підтримка учнів та студентів. 2024. URL: <https://mon.gov.ua>

39. Міністерство охорони здоров'я України. Вплив війни на психічне здоров'я: виклики. 2024. URL: <https://moz.gov.ua>
40. Національна академія медичних наук України. Аналітичний звіт про вплив війни. 2024. URL: <https://nams.gov.ua>
41. Національна поліція України. Звіт про звернення щодо психологічної допомоги. 2024. URL: <https://www.npu.gov.ua>
42. Селезньова В., Фелдман І., Пінчук І. Психічне здоров'я в Україні під час війни // International Journal of Mental Health Systems. URL: <https://ijmhs.biomedcentral.com>
43. Супрун У., Лемешенко Т. Емоційна стійкість українців: фактори.
44. Український інститут соціальних досліджень ім. О. Яременка. Ментальне здоров'я молоді. 2024. URL: <https://uiweb.org.ua>
45. Ахмед С., Лім Й., Моріна Н. Психологічне благополуччя українських цивільних // Frontiers in Psychology. (рік не вказано). URL: <https://www.frontiersin.org/journals/psychology>
46. Брагін М., Слієп Й. Психосоціальні підходи до відновлення після травми серед українців // PubMed / відповідний журнал. (рік не вказано). URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov>
47. ЕРА. Війна в Україні підвищує рівень психічних розладів у дітей. 2024. URL: <https://www.europsy.net>
48. ІОМ. Доповідь про внутрішнє переміщення: Україна // International Organization for Migration. URL: <https://www.iom.int>
49. JAMA Network Open. Психічне здоров'я мешканців України, які зазнали впливу війни. URL: <https://jamanetwork.com/journals/jamanetworkopen>
50. Лушак О. та ін. Психічне навантаження війни у 11 країнах // Psychiatry Research. URL: <https://www.journals.elsevier.com/psychiatry-research>
51. Махашвілі Н., Чіковані І. Психічне здоров'я внутрішньо переміщених осіб в Україні // Psychiatry Research. URL: <https://www.journals.elsevier.com/psychiatry-research>

52. Nature Communications. Психологічне благополуччя в Європі після початку війни. URL: <https://www.nature.com/ncomms>
53. Пінчук І., Бабенко А. Психічне здоров'я працівників гарячих ліній під час війни // European Psychiatry. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/european-psychiatry>
54. Save the Children. Психічне навантаження війни у дітей: вплив на мовлення. 2024. URL: <https://www.savethechildren.org>
55. Селезньова В., Бабенко А., Пінчук І. Організація системи психічного здоров'я в Україні // International Journal of Mental Health Systems. URL: <https://ijmhs.biomedcentral.com>
56. UNHCR. Психічне здоров'я та психологічні потреби в Україні. URL: <https://www.unhcr.org>
57. UNICEF. Психосоціальна підтримка для дітей та сімей в Україні. URL: <https://www.unicef.org/ukraine>
58. USAID. Війна і психічне здоров'я в Україні: стратегії стійкості. URL: <https://www.usaid.gov/ukraine>
59. WHO Europe. 1000 днів війни в Україні: стійкість у відповіді системи охорони здоров'я. URL: <https://www.euro.who.int>
60. World Bank. Соціальні та психологічні наслідки війни в Україні URL: <https://www.worldbank.org>
61. Inter-Agency Standing Committee (IASC). Керівництво з надання психічної допомоги та психосоціальної підтримки в умовах надзвичайних ситуацій. URL: <https://interagencystandingcommittee.org>
62. UN OCHA. Humanitarian Needs Overview: Ukraine — розділ про психічне здоров'я та ПСП. URL: <https://www.unocha.org>
63. International Medical Corps. Психічне здоров'я та психосоціальна підтримка в Україні: річний звіт 2024. 2024. URL: <https://internationalmedicalcorps.org>
64. Médecins Sans Frontières (MSF). Діяльність з надання психічної допомоги в Україні: ситуаційний огляд. URL: <https://www.msf.org>

65. Global Protection Cluster. Річний звіт MHPSS Sub-Cluster, Ukraine. URL: <https://www.globalprotectioncluster.org>
66. European Commission. Ukraine: Health and MHPSS Support Report. URL: <https://ec.europa.eu>
67. RAND Corporation. Психічні наслідки війни Росії проти України. URL: <https://www.rand.org>
68. OECD. Гуманітарний та психологічний вплив війни в Україні. URL: <https://www.oecd.org>
69. Harvard Humanitarian Initiative. Оцінка впливу травматичного досвіду серед цивільних в Україні. URL: <https://hhi.harvard.edu>
70. Johns Hopkins Bloomberg School of Public Health. Громадське та психічне здоров'я: вплив війни в Україні. URL: <https://www.jhsph.edu>
71. International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies (IFRC). Психосоціальна підтримка в Україні 2023–2024. URL: <https://www.ifrc.org>
72. Migration Policy Institute. Переміщення в Україні та наслідки для психічного здоров'я. URL: <https://www.migrationpolicy.org>
73. UN Women. Гендерно обумовлені наслідки війни для психічного здоров'я в Україні. URL: <https://www.unwomen.org>
74. Amnesty International. Психологічний вплив порушень прав людини під час війни в Україні. URL: <https://www.amnesty.org>
75. Human Rights Watch. Психічна шкода, спричинена переміщенням унаслідок конфлікту в Україні. URL: <https://www.hrw.org>
76. UNICEF Innocenti. Психічне здоров'я дітей, постраждалих від конфлікту в Східній Європі. URL: <https://www.unicef-irc.org>
77. Brookings Institution. Стрес, пов'язаний із війною, та стійкість громад в Україні. URL: <https://www.brookings.edu>
78. European Observatory on Health Systems and Policies. Відповідь системи охорони здоров'я на потреби психічного здоров'я в Україні. URL: <https://www.observatoryhealthpolicy.org>

79. Global Mental Health Action Network. Огляд відповіді МНПСС в Україні. URL: <https://www.globalmhaction.net>

80. ReliefWeb. Оновлення ситуації: психічне здоров'я та захист в Україні. URL: <https://reliefweb.int>

81. UNFPA. Гендерно зумовлене насильство та психологічні наслідки в Україні. URL: <https://www.unfpa.org>

82. International Rescue Committee (IRC). Потреби у сфері психічного здоров'я українських біженців: оцінка. (рік не вказано). URL: <https://www.rescue.org>

83. Save the Children; IFRC; MSF та інші організації — додаткові публікації щодо МНПСС в Україні. URL: <https://www.savethechildren.org>; <https://www.ifrc.org>; <https://www.msf.org>